

BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

2002. december

XIII. évfolyam 12. (146.) szám

Ára: 100 Ft

Karácsonyest szent varázsa
Esdj le áldást a világra.
Esdj le békét, győzedelmet
Szép hazánkra égi kised.

*A Szent István Társulat háborús képeskértáráinak
karácsonyi sorozata
(A Türr István Múzeum gyűjteményéből)*

KARÁCSONYI, ÚJÉVI ÉRZELMEK

Ausztria és Magyarország dualista társulása folytán részesei voltunk az egész nemzetet sújtó első világháborúnak. Az akkori Honvédelmi Minisztérium Hadsegélyző Hivatala, valamint a Szent István Társulat csataképes kártyákat adott ki, hogy az eladásukból befolyt összeget a háborúban elesett katonák özvegyei és árvái javára fordíthassák. A képes levelezőlapok között volt karácsonyi sorozat is. Szép gyűjteménye van ilyen postai levelezőlapokból a Türr István Múzeumnak Dobos Anna gyógyszerész jóvoltából, aki háborús tábori lapok sokaságát ajándékozta az intézménynek.

A karácsony a kereszténység egyik legnagyobb ünnepe, Jézus születésének emlékére szentelt nap. Világszerte a szeretet, a család ünnepe is. A magasztos, lélekemelő ünnepnap közeledtével választottam ki a gyűjteményből egy képeslapot, melyet Rupanovics Antal önkéntes tábori postai címére küldött 1915. december 21-én, Gara községből, Gizella nővére.

A megható jelenetet ábrázoló képen három hadbavonult, szemlátomást kikapcsolódva a háborús hangulatból, szordínót téve a harci zajra, áhítattal szemlélődik egy, a szeretetünnepen világító ablakcska előtt. Kandi kíváncsiságuk nem illetlen, hisz csalogat, hívogat a fény, a karácsony vigíliájának búvköre, és egy kis képzelőerővel hihető, hogy a jó meleg szobában egy megelégedett családot láthatnak, ahol a felnőttek sugárzó arccal szemlélik megilletődött gyermekeik örömet, s a szenteste poézisének szimbólumát, a karácsonyfát.

Képzletükben saját sorsukra, családjukra gondolhatnak, s talán a haza iránt megnyilvánuló önzetlen jóakarattal mellett, az alkalom gyönyörűségének hatására megfogalmazódhat bennük a netovább, tiltakozhat énjük a háború folytatása ellen, felülkerekedhetnek békebarát érzéseik.

Közkeletű szólás, hogy reménység tartja az embert. Abban reménykedhetnek, lesz még nekik is egyszer békés, csillogó karácsonyuk.

Tanúságot nyújthatnak a régmúltról írt gondolatok, de a háborús idők karácsonyának egyfajta sajátos hangulatát képzletben megjelenítő sorok után egy-két szóval térjünk a mára.

Ebben az esztendőben is – a közeljövőben – beköszönt majd a szeretet ünnepe. Békeidőben ünnepelhetünk. Remélhető, hogy a hajszás iramban élők, a tülekedők, közönyösök lelki hangulata is megváltozik erre az örömnapra, visszalopódzik a szeretet szívükbe, mely az emberek hétköznapijain szenved a legtöbbet. Alighanem megértőbbek lesznek, talán megjobbulnak, hisz tapasztalhatjuk, hogy karácsonytájt valamilyen láthatatlan kéz magasztos érzéseket hint szét az emberek között.

Aztán új évet kezdünk. Elköszönünk a 2002. évtől. Nem búcsúztatjuk ágyúlövés-sel a távozó öreget, csak vidámsággal. Óévi kudarainkat feledve nem is öltögetjük rá nyelvünket, inkább a jobb jövő utáni buzgó vágyakozással, szívesen látott vendégként várjuk az újabbat.

Megszokottan újólaj felhangzanak majd – vagy üdvözlőlapon leírjuk jókívánásainkat –: boldog karácsonyt, boldog új évet.

Lapunk szerkesztőbizottsága nevében is – jó előre – gondfelelte, boldog karácsonyt és örömeikben gazdag új esztendőt kívánok.

Jólétet, megelégedést, jó egészséget óhajtunk mindenkinek, akinek pártfogását élvezzük: olvasóinknak, a városnak és Bajja minden polgárának, mert a megelégedettség és a kedvezőbb anyagi helyzet megléte magában véve is boldogság, melyet úgy lehet elérni, ha a jókívánásokat mindannyian, saját erőből is megkönnyítjük valóra váltani.

Bánáti Tibor

Karácsonyi bélyegek Udvardi Erzsébettől

*A Magyar Posta ez évi karácsonyi bélyegeire
a Badacsonytomajon élő bajai művész,*

Udvardi Erzsébet bibliai témájú festményei kerültek.

Az egyik a Háromkirályok imádása látható, a másikon pedig Betlehem című alkotása.

*A művész által oly' szívesen használt arany és ezüst fólia
a bélyegeknél is ünnepi ragyogást kölcsönöz.*

Elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy eddigi legszebb alkalmi bélyegét adta ki a Posta.

A sikeres filatéliai bemutatkozáshoz és a közelmúltban átvett

Magyar Örökség-díjhoz

szerepettel gratulálunk Udvardi Erzsébetnek.

Schmidt Antal

A SZULTÁN

Csend volt bennem, szinte már menyeyei, lebegtem benne, és éreztem az elégett gyertyák fanyar füstjét és a fenyőgyantát. A karácsony este csendje ringatta álomba a házat, már csak én voltam ébren egyedül. S a galambok a tetőn: hallottam léptük finom nesztét.

Félrehúztam kissé a függönyt: holdfény fürdette az udvart. Fehér havakról álmodoztam mindig karácsonykor. Apám nagy horkanásokkal aludt, a mama egyenletesen lélegzett feje alá hajtott karral. A kint-ről beszűrődő sejtelmes fényben a karácsonyfa mintha élne. Lopva keresztet vettem, majd nesztelenül kisurrantam.

Mi az alsó kisházban laktunk, nagyapáék meg a felső épületben. Volt egy első udvar a mama virágoskertjével, meg egy hátsó, a baromfiudvarral, amelynek végében a gazdasági épületek sorakoztak. Közöttük az istálló is. Oda indultam az izgalomtól remegő térdekkkel, szorosan összezárt tenyeremben egy almával. Bizsergető izgalom és borzongató félelem váltotta egymást a szívemben. Az udvaron megbotlottam valamiben, elejtettem az almát, és sokáig kerestem. A konyhában hirtelenében magamra kapott kabát ujjába töröltem meg. Apám bekecse volt rajtam, azt akasztottam le izgalmamban a kampós szegről. Jó meleg kabát volt.

Az istállóban újabb remegés rázott, három gyufaszálat is eltörtem, amíg sikerült meggyújtanom a kormos üvegű istállólámpát. Annak a fényénél láttam, hogy Szultán figyelő fülekkel felém fordult.

Szultán volt a mi öreg lovunk. Hozzá mentem én azon a karácsony estén. Gyertyagyújtást követően, amikor elénekeltük a Mennyből az angyalt, nagyapával már jártam az istállóban, hogy szétosszuk az állatok között a gerezdekre vágott almát. Most azért jöttem ide újra, mert mifelénk, a hiedelem szerint karácsony éjszakáján, amikor megkondulnak az éjféli misére hívó harangok, a lovak is megszólalnak. De csak az igaz emberek, a tisztaszívűek értik meg a szavukat.

Sokat gyötrődtem gyerekkoromban: vajon van-e valaki, aki meghallgatja a lovak panaszát? Nógattam is a nagyapát többször, menjünk ki az istállóba, de nekem sosem szóltak, lefektettek és elaludtam. Másnap amikor érdeklődtem, nagyapa csak legyintett: „Nem panaszkodott a Szultán!”

Nem értettem. Hiszen magam láttam, amikor apám egyszer az ostorral végig verte, hurkás lett utána a háta. Az meg

többször is előfordult, hogy a nagypapa megvonta tőle az abrakot. Spórolni kellett. De hát akkor miért nem panaszkodott?

Ha igaz, hogy éjfélkor a ló is beszélni kezd, akkor én most meghallgatom Szultánt! – határozta el. Engem kedvel, nekem elmondja szíve bánatát. Ezért színeltem alvást gyertyaoltás után nyomban. Magamra húzva a takarót kivártam, míg fél tizenkettőt üt a falóránk, s akkor kilopakodtam az istállóba.

A ló csodálkozva néz rám, látom fénylő nagy szeméből visszatükröződni a lámpa kicsinyített mását. Prüszköl is halkán, majd dobbant. Fejét gyengéden a vállamra ereszi és a fülembe fúj.

Kissé tétova mozdulattal, ahogy mindig szoktam, megsimogatom a nyakát. Selymes a meleg bőre. Sörényébe kuszálok, majd a homlokát vakargatom. Ezt nagyon szereti.

Átölelem és a fülebe súgok:

– Mondd el nekem, lovacskám, mi a te bánatod?

Újból prüszköl. Talán korán kérdeztem, hiszen még nincs éjfél. Várom kell, amíg meghúzzák a toronyban a harangot, csendes az éjszaka, ide hallani. Egyre sűrűsödik bennem az izgalom. Közben a neszezésre a tehének is felébrednek, a Riska harsogva nyalni kezdi a jászol szélét. Talán szomjas. Adhatnék neki vizet, de nem mozdulok. Csak a Szultán érdekel. Türelmesen várom a harangszót, s amikor megszólalt, éjfél jelezve, megborzongok az izgalomtól. Elérkezett a nagy pillanat. A ló füléhez hajlok, könyörgök neki, de a Szultán izgatottan megrázza a fejét és nem akar megszólalni.

Hallgat bánatosan, én meg rimánkodok, beszéljen már, most elmondhatja bánatát, keservét, elérkezett az idő, kong a harang a toronyban, éjféli misére hív. Ilyenkor megszólalnak a lovak szerte a világon. Egy percre. Vagy csak talán fél percre!

– Hallasz, Szultán?

Bólint, hogy hallja. A fülemhez hajol újra, de nem mond semmit. Vagy lehet, hogy beszél, csak én nem értem? Mert talán nem vagyok tiszta szívű, igaz ember? Sírni szeretnék.

– Szólj már, drága Szultán... Ugye nagyon fájt, amikor apa az ostorral megvert? Ugye éhes maradtál, amikor nem kaptál a nagypapától abrakot. És én hányszor felejtetek el megitatni! Nem haragszol, Szultán?

És ekkor mintha hallanék valamit. Egy hangot nagyon messziről, olyan messziről, hogy nem értem. Valami csodálatos érzés, a ló beszél hozzám emberi hangon, és én vele együtt átérzem most azokat a gyötrelmes nyári napokat, amikor az aszály kivette az eke vasát a földből, visszaidézem a sárba ragadt szekereket, megértem egy ló társtalanságát és egyedüllétét. Mindent megértek most, miközben sírva fakadok és megfogadom, sose lesz nekem más lovam, csak ez a kedves Szultán.

Ebben a csodálatos extázisban hirtelen elhallgat a toronyban a harang, s ugyanabban a pillanatban hallom a mama kétségbeesett kiáltását az első udvarból.

– Kisfiam! Hol vagy? Drága kisfiam, merre mentél?

Engem keres a mama, már hallom is, futva közeledik. Felébredt és észrevette eltűnésemet. Egyenesen ide szalad, az istállóba, csak itt lehetek, Szultán mellett.

– Szultán! – Sürgettem. – Nekem most mennem kell, mondj még valamit, kérlek.

Újra nagyot szusszantott, éreztem remegő orrcimpáját a nyakamon, de már abban a pillanatban kitarult az ajtó, berebbent a mama és a karjába ölelt.

– Édes kisfiam! – simogatta meg a hajam. – Mit keresel ilyen későn az istállóban?

– A Szultán! – hebegtem, s nem tudtam többet kinyögni. A lóra néztem, Szultán elfordult. Közben apám is felébredt, utánunk futott, s mire beértünk mi hárman a konyhába, már ott állt hosszú pertlikötös alsónadrágjában a nagypapa is kabáttal a vállán, s riadtan mozgatta fehér nagy bajuszát. Én szípoztam, de aztán a mama karjában elnyomott az álom.

Másnap ránk virradt a boldogságos karácsony napja, és én megfeledkeztem Szultánról. Tavasszal meg eladta apám, mert öreg volt már. Azóta is sokat gondolok arra az éjszakára, és ha hozzá hasonló szürke lóval hoz össze a véletlen, mindig odalopakodok, s megsimogatom. Hátha megszólal. Szultántól várok üzenetet.

Egyszer már beszéltem vele, de azóta elfelejtettem, mit mondott. Milyen jó volna tisztaszívűnek és igaznak lenni újra, hogy megértsem, legalább karácsony este, hogy mit beszélnek a lovak.

Illés Sándor

Illés Sándor írását a Szerző szíves hozzájárulásával közöljük. Megjelent az *Imádság és Vallomás c. kötetben* – Estrade City Kft. Budapest, 1999.

A bunyevácok karácsonyi asztala

Sok szép szokással ékes napja a római katolikus bunyevác-horvátoknak (a többiükben bunyevác) a *karácsony*.

E ciklus ismertebb napjai a *bunyevácoknak*, ezeknek a XVII. században hazánkba betelepült – főképp a *Bácskában* honos déli szlávoknak néphagyományában szintén megőrződtek. Ők is megtartják pl.: a Mikulást, a Luca-napot, a „*Materice i Oci*”-t, vagyis az anyák és apák napját – ez az időszak főünnepsége – (hazánkban a horvátok nyolc etnikai csoportjai közül csak ők). Sort kerítenek a karácsonyi köszöntésre, vendéglátásra, családi összejövetelre, ajándékozásra...

A változatos, színes és gazdag karácsonyi szokásrendszerben a *karácsonyesti étrend* és a *megterített asztal* különösen fontos; ennek is megvannak a hagyományosan kötött formái.

December 24-én „bőved vagy szentes-tén” bunyevácul badnjeveče az esthajnalcsillag feljöttéig mindenki *bajtölt*, de közben szertartásosan készültek a vacsorára. Az első világháborúig ezen a napon csak kenyeret és vizet fogyasztottak. – Most is átélem gyermekkorom kissé megszeppent izalmát, ami hatalmába kerített bennünket az adventi *hajnali miséken* és estefelé amikor *betlehemesként* jártuk a falut. Elevenen él bennem a kép:

karácsony estéjén az áhítatos csengőszó, a *Jézus érkezése*, majd az *ünnepi vacsora*, hisz én még a palatáblás generációhoz tartozom.

A paraszti ház legjobban tisztelt bútordarabja az *asztal* volt. Beterítésre mindig ünnepélyes, jelentős alkalomkor került sor. Karácsonykor a bunyevácok a díszes „*tyilim*”-szőttes *abroszt* tették fel, amelynek színei az örömet jelentik. Az ünnep jelentőségének hangsúlyozására e fölé tették azt a *fehér abroszt* – melyből egykoron ebből vetették a gabonát, beteg takartak be vele..., mert varázserőt tulajdonítottak neki –. Erre néhány szál szénát tettek. A harmadik asztalterítőt

csak étkezéskor terítették fel. *Alája* – akárcsak a szobába és a konyha padlójára, szalmát vetettek, Betlehemi színhelyé változtatták a házat. Egy szakajtóba különböző szemes terményeket keverték össze. Körülötte a szerszámokból: bal-tát, ekevasat, járomszeget, ostort, kantárt, láncot... tettek.

Erre az alkalomra tudomásom szerint csak a bunyevácok készítettek el a *božičnjak* nevű, kettős kereszt alakú fonnott kalácsot, benne arany – és ezüstpénzekkel, rajta rózsafüzér. Ezt *tésztajfigurákkal* is feldíszítették: jászolban fekvő kis Jézust, pásztorokat, ökröket, madarakat, háziállatokat, hordókat, kalászokat, göbét malacokkal... tettek rá. Régebben még aszalt meggy és szilva is járult ehhez. Ez került az *asztal fő helyére*, mellé pedig a család összetartó erejét szimbolizáló *piros almák* sora, melyet éjfélén megszenteltek. Ott volt a *gyümölcs-tál*: dió, mogyoró, szőlő, birs, aszalt gyümölcsök, sült tök, déligyümölcsök... s a befőttek. Újévig minden közszemlére volt kitéve, s csak háromkirályok napján (szalma kihordásakor) bontottak asztalt. Valamennyi házbéli kapott belőle, az állatok is. Az asztalon volt a Luca napján csészében sarjasztatott *zöld búza*, mely Adria-hatásként öröklődött. Vegetációs és eucharisztikus szimbólum. Ebben egy *három fonatú gyertya* is égett étkezés

idején. Lángját – vacsora végén – az ún. *áldáspohárban* maradt borbamártott fonnott kaláccsal a legkisebb gyermek oltotta el. Ebből a borból mindenki ivott egy kortyot. Azt tartották, akire a füstje száll, az hal meg a leghamarabb. Ha egyenesen száll a füst, jó ember jelenlétét jelenti. Ott állt az ünnepi asztalon a „*fityoka*” nevű kis üveg is, benne jóféle *mézes pálinkával*. Csészében méz, kistányéron néhány gerezd *fokhagyma, só*. A bunyevácok asztaláról sohasem hiányzott a *bor*. Összesen *tizenháromféle* ételnek kellett lenni az asztalon!

A bunyevácok régen *nem állítottak karácsonyfát*. Helyette az ünnepi asztal fölé a mestergerendáról lógott le a karácsonyi ág (életfa) glédicsből. Tüskéire arany meg ezüst diót, mogyorót tűztek, papírba csomagolt kockacukrot, házilinzerből formált sütit akasztottak rá. Alul alma díszítette. Cérnára fűzött pattogatott kukoricafüzér szötte át az ágot.

A *vacsora kezdetét* – a gyermekek nagy öröme – az „*arany galamb*” bunyevác „*zlatna p'tica*” az ajtónyílásra jelezte – az esthajnalcsillagot szimbolizálva –. Az ajtónyílásról a mennyezetre szerelt zsinór működtette a kifújó lúdtójszárnyakhoz hasonló színes papírhajtogatással kialakított galambot az asztal fölött. A gyermekek maguk készítették a „*madarat*” és mű-

ködtették. Mit gondolnak, egy nap hány-szor nyitottunk ajtót? Felejthetetlen élmény! A vacsora *szertartás* az asztal körül állva *közös imával kezdődött*. Egy-másnak boldog ünnepet kívántak! A gazdasszonynak nem volt szabad fölállni az asztaltól, mert akkor nem fog jól ülni a kotlósa. Mindenki egy korty *mézes pálinkát* ivott torokfájás ellen, majd egy gerezd mézbe mártott fokhagymát, diót és almát fogyasztott. A fogyasztás rendjének megvan a maga jelentősége. Csak ezután fogtak hozzá a *böjtös vacsora* elfogyasztásához.

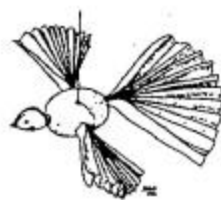
Anyagi helyzetétől függően ki-ki „*sóba-vízbe*” *bablevest* vagy *hallevest*, illetőleg *babfözeléket* (zsír nélkül), – papule sa salom –, néhol *rácpontyot* evett. Nem maradhatott el utána a *mákos guba*, s esetleg még a mákos *barátfüle* (bolhák ellen). *Vacsora* után csukott szemmel kellett egy diót kivenni a *gyümölcstálból* és feltörni, s kinek diója férges lett, az súlyos beteg lesz a hiedelem szerint. A vacsora utáni órák meghitt együttlétben teljesedett ki az advent minden várakozása, miközben csemegeként fogyasztották a *sült tököt*... Az asztalról a morzsákat félretették majd az év során gyógyításra használták fel. A *nagy gyertya* – mely különböző magokkal megtöltött *családi ivópohárban* állt – egész éjjel égett. A gyermekeket a padlóra hintett szalmára fektették le. *Éjfélén* miséről visszatérve kocsonyát ettek, hisz akkor már legalább a kis *disznótoron* túl voltak. A megszentelt piros almákból a *nyitott kútba* is eresztettek, melyből hajnalban már itatták az állatokat is, hogy a jószág is egészséges maradjon, jól szaporodjon...

A bunyevácok *hagyománykörének* számos eleme ősi időkbe, a kereszténység előtti gyakorlatba nyúlik vissza. Némely szálaikon pedig a mediterrán antikvitás idejéig nyúlik vissza. Az önmagukban is mágikus erővel, jelentőséggel felruházott ételféléket, a többi asztal alá-köré vagy éppen az asztalra helyezett tárgyat, eszközt – a keresztény népi felfogás szerint – szinte paraliturgikus szentelménnyé teszi a karácsonyi asztal mágikus, kisugárzó ereje s az időszak, Jézus születésének titokzatos, szent – időpontja.

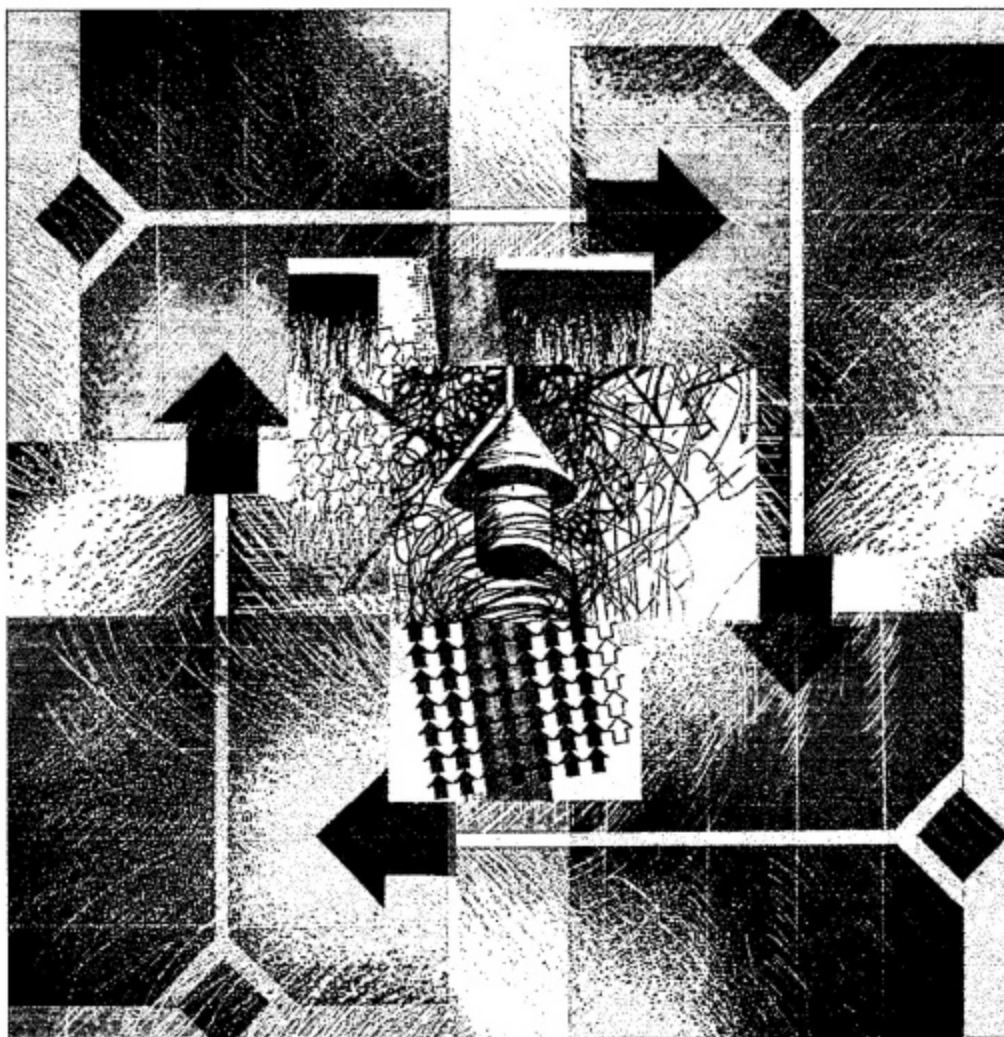
A hagyományos karácsonyozás szokása sok bunyevác család körében még él. Az *ünnep rendjében* ma különböző korú, célzatú *hagyományok* ötvöződnek, amelyek jól felismerhetőek, de *szétválasztani* nehéz, talán nem is szükséges őket.

Rekonstruált karácsonyi terített asztal a csávolyi falumúzeumban

„zlatna tica”

Kántor József: Forgószél

elektrografika, 2002

ECSET ÉS EGÉR

Amikor Kántor József felkért, hogy *Ecset és egér* című kiállítását (József Attila Műv. Közp. 2002. október 15-31.) megnyissam, spontán módon beugrott a két eszköz közötti kapcsolat szorosabbá fűzésének lehetősége, vagyis az egérrágtá ecset. De nyomban el is hessegettem az olcsónak tűnő ötletet. Aztán újabb beszélgetésünkön úgy vettem észre, hogy bogarat, azaz egeret ültettem a fülébe, mert ő, továbbgondolva a dolgot azt mondta, hogyha az egér nem is rágja még az ecsetet, de már kikezdte. Jelen kiállításának, de talán egész művészetének ez immár egyik alapvető jellemvonása.

A következő gondolatom az volt, hogy nem rég még nem tekintettem igazán egyenjogúnak az elektrografika műfaját a többi grafikai vagy festészeti műfajjal, annak ellenére, hogy elismerem, ez mai világunk, a második évezred végének és a harmadik elejének talán legjellemzőbb műszaki és civilizációs jelensége. Mert a vizuális művészetek terén a komputer segítségével olyan új képi minőségek jönnek

létre, melyeket kézi eszközökkel a legrafinálabb technikai fogások mellett sem tudnánk létrehozni. Ugyanakkor a technika adta lehetőségekkel vissza is lehet élni. Hisz a technikai csillogtatás még nem jelent értéket. De előre bocsátom, jelen kiállítás esetében ez a veszély nem forog fenn.

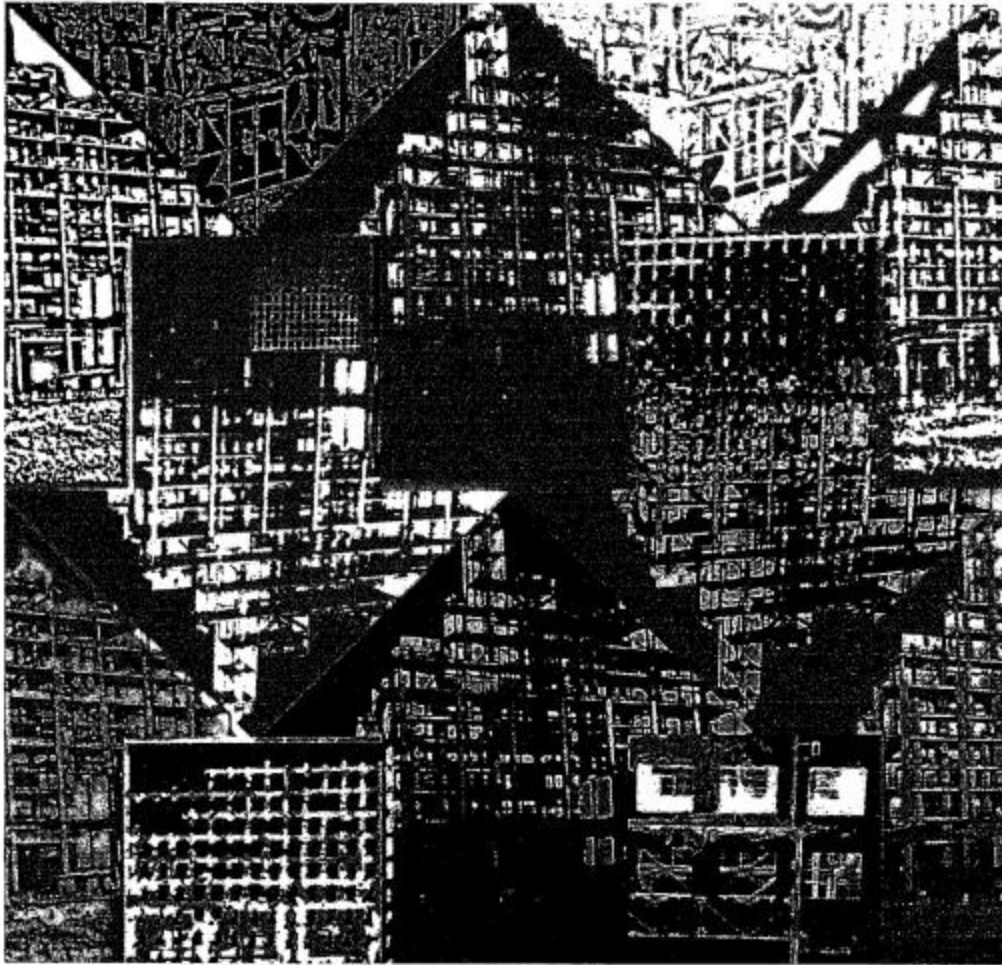
Kántor József korábbi munkáiban is megfigyelhettünk két olyan vonást, mely művészetében mostanra véglegesen polgárjogot nyert. Az egyik a jelek iránti vonzalma, a másik a korszerű technika jó értelemben vett, gátlátalan használata. Mára benne ez már annyira tudatosodott, hogy mindkettő engedelmes eszközként épül be alkotómunkájába, magában hordozva a kiteljesedés ígéretét. Én már úgy ismertem meg munkásságát, hogy többnyire nyilakban bővelkedő szitanyomásból állt.

Érdekes, mondhatnám többrendeltetésű jel a nyíl. Funkciója beállításától, hangsúlyosságától függően hely és irányjelző. Környezetünkben leginkább piktogramokban jelentkezik, de szimbólumként végigvonult már az egész történelmen. Kilőtt

nyíl becsapódása jelölte fontos létesítmények helyét, volt már szerelmi jelkép része és terrorszervezet jelvénye. Kifejező kompozíciós elemként szerepel Picassónak a háborút szimbolikusan megjelenítő monumentális művén, és többedmagával, eredeti rendeltetésének megfelelő, valódi kellékként a közismert Szent Sebestyén-szobronkon. Fontos szerepet tölt be a nemesi heraldikában is. És végül, de nem utolsó sorban, visszatérve az elején mondottakhoz, itt van a mostanság legkézenfekvőbb nyíl, mely az egér mozdulatait jelzi a képernyőn.

Formailag, kompozíciós elemként egy háromszögről és egy szárként alkalmazott egyenes vonalról van szó. Kántornál első sorban a háromszögön van a hangsúly, ehhez alakítja a szárát, a háromszög súlyának megfelelő téglalap alakúvá. Műveiben, legyenek rajzok, festmények, nemez-kompozíciók vagy elektrografikák, arányaiban, a mű arányaihoz mérten, szinte egyforma nyílhegymodulok ismétlődnek, közlekednek, forognak a felületen, és leginkább színben – tónusban változva épülnek bele különböző kontextusokba, vagy építik-szilárdítják a kompozíciót. Számára ez egy biztonságos és meghatározó algoritmus-szerkezet, mely, ha térbe kivetítve képzeljük el, lehetne akár egy hosszan variálható piramidális kristályalakzat. Ezáltal művei a legdinamikusabb ritmus és mozgalmasság közepette is a szilárdság meggyőző hatását keltik. Kántor nyilai számtalan változatban jelentkeznek. Hol egyirányú falanként fenyegetően lépnek fel, (pl. a Vörös nyilak), hol különböző irányokban elforgatva töltik ki a négyzetet. Felnagyítva, van hol a négyzet átlói mentén elhelyezkedve, máskor a nyeregretetős ház gyermekrajzi egyszerűségével, nyugalmat sugároznak. Hol a komplementer színek kiegyensúlyozottságával, hol a tört színek dekoratív eleganciájával. Hol finoman roncsolt felülettel, melyek körmönfontan (ez itt nem a ravaszág szinonimája, hanem a szó eredeti értelmét idézi, a csipkeverésben ténylegesen használt fogást), tehát finoman vibrált negatív nyílsor-foltokkal élnek együtt, hol kemény grafikai megfogalmazásban.

Kántor mindezt egyrészt a szerigráfia, a szitanyomás segítségével viszi papírra, vászonra, mely, ha úgy akarja, egy teljesen objektív, a lélek és a kéz rezdüléseit egyáltalán nem vagy csak közvetve érzékeltető eljárás, amely viszont biztosítja számára a mértani pontosságot és a képfelület akkurátus összhangját. Másrészt és itt, a technika apropóján, az elektrografika műfaja által elérkeztünk a varázseszközhöz és a

Kántor József: Régi gyár

elektrografika, 2002

komputer-art alkotásokhoz. Ez az a pont, amikor az egér megkörmökezi festői világát. Ugyanis Kántor, pályájának utóbbi szakaszában, következetesen úgy bontakoztatja ki festői vízióit, hogy ehhez – horribile dictu – általában nem ecsetet, hanem egeret, vagyis számítógépet használ. Ily módon sikerrel bizonyítja, hogy festeni nemcsak ecsettel, metszőkéssel, vésővel, karcoló tűvel vagy himbavással lehet. (Felsorolásom nem öncélú, csupán érzékeltetni szeretném a műfaj lehetőségeit különböző hagyományos eljárások hatásának keltésében). És, nehogy csupán ezen műfajjá fejlesztett eljárás által, a fizikai kényelmet és a laboratóriumi munkakörülményeket biztosító lehetőségekre gondoljunk, valamint azon furfangos trükkökre, melyek eleve érdekessé teszik az ábrát, tekintünk a kiállított festményekre, melyek bizonyítják, hogy Kántor a valódi, műfajhű festészetnek, továbbá (bár nincsenek jelen), a rendkívül munkaigényes nemez-készítésnek is megszállottja és szakavatott művelője. Festményeiben korszerű anyagokat, szitafestéket és akrilt használ, mert ez illik szemléletéhez, motívumainak karakteréhez, a technika iránti elkötelezettségéhez, de összhatásuk érzékenyen festői.

Tehát, az eddig elmondottaknak mintegy

összefoglalása és egyben művészetének talán legfontosabb vonulata, legalábbis jelen időszakban, az elektrografika. Irigylésre méltó az az elegancia és könnyedség, amivel a gépbe betáplált ábrával, rajzzal vagy fotóval átsiklik a művészet magasabb régióiba, anélkül, hogy az eszköz rideg és közömbös „magatartása” miatt bármilyen elfogódottságot, gátlást tapasztalnánk munkáiban. Kiszemelt motívumát először művészi fotóval rögzíti, majd a számtalan variációs lehetőséget végigjárva, ily módon kettős kreatív áttétellel – átlényegíti azt költői hangulatú grafikává. Felvállalva a véletlenszerűségeket is, elsősorban ösztönére, művészi érzékére, jó ízlésére hallgat, és látszólag kevés teret enged az utólagos spekulációknak. Példaként említeném itt a Föld c. sorozatának egyik rendkívül kifinomult, mintegy az ellenfények áttetsző színeiből és tónusaiból viszonylagos szimetriára épített művét, melyben akvarellszerű és dekoratív hatások keverednek. Úgyszintén Tüzeskő c. grafikáját, melyben a napsugarat visszaverő hegyi patak kristályos csillámlása és a barlang mélyét idéző hideg és sötét foltok között burkoltan jelenik meg a nyílhegy geometriája.

Ha az erdélyi művészet romantikus, spontán, csapongó és nedvdús világát

idézzük lelki szemeink elé, szinte paradoxonnak tűnik Kántor József „szigorú” szerkezeteinek ezen kontextusba történő beillesztése. Művei bennem mégis a Székelyföld friss, paradús levegőjének, ropogós színeinek, drámai kontrasztjainak és titokzatosan vadregényes tájainak nosztalgiaját ébresztik.

A viszonylag kis méretek és a távolság nem teszik lehetővé a részletek felolvasás közbeni mutogatását, ezért, türelmüket köszönve, kérem fogadják szeretettel és tekintsék meg alaposan, felfedezői kíváncsisággal a kiállítást.

Kazinczy Gábor

Köszönet az Olvasónak!

A Bajai Honpolgár Alapítvány a 2001. évi személyi jövedelemadó 1 %-ának felajánlása révén 113.733,- Ft-tal gyarapodott.

Az alapítvány kuratóriuma ezúton köszöni meg a támogatásokat, melyeket az alapító okiratban megjelölt célok szerint használ fel, jelen esetben a lap megjelenésével kapcsolatos költségek fedezetére.

Előre köszönjük adózó állampolgárainknak a 2002. évi felajánlásait is.

Adószámunk: 190474403-103

A Bajai Honpolgár
Alapítvány Kuratóriuma

*Minden kedves olvasójának
kellemes karácsonyi ünnepeket
és
boldog új esztendőt
kíván a
Bajai Honpolgár
Alapítvány Kuratóriuma
és a
szerkesztőbizottság*

50 ÉVE BAJA VÁROS KULTURÁLIS ÉLETÉNEK SZOLGÁLATÁBAN

Egyhetes rendezvénysorozattal ünnepli a József Attila Művelődési Központ és Ifjúsági Ház alapításának évfordulóját. Megelőzik ezzel az 50 évvel ezelőtt, 1952. december 21-én tartott műsoros megnyitó jubileumát, melyen az akkori járási tanács elnöke mondott beszédet.

Tudni kell, hogy a kultúrháznak otthont adó, a Vörösmarty és az Oroszlán utcák által határolt, egykori szállodai épületkomplexumban, már a hivatalos megnyitást megelőzően – 1951. december 10-től – folyamatosan, bizonyos tekintetben hatásos tevékenységet fejtett ki a kultúrház, Karlovsky Sándornak, első igazgatójának vezetésével. Ugyanazon tárgyi és személyi feltételek mellett, mint amelyek a megnyitáskor voltak.

1955. május 14-én vette fel az intézmény József Attila nevét, és 1956. január 1-jétől járási fenntartásból városi fenntartásba került.

A korábbi időkben az intézmény a fokozatos átalakításokkal, fejlesztésekkel sokáig megfelelt az igényeknek, de megfogalmazódtak olyan méltányos kívánságok is,

hogy új korszerű házat kellene építeni a kultúra számára Baján. A vágyak nem valósulhattak meg, 48 évig működött eredeti helyén.

Saját elhatározásomból fakadóan 30 évet tölthettem el (1955-től 1985-ig) a jubiléus művelődési intézmény igazgatói tisztségében, így kifejezésre váró egyéni érzelmeimet tolmácsolva elmondhatom, hogy meghatározó szerepe volt Baja közművelődésében, működése túlnőtt a városon. Egykori sajátos arculatára jellemző volt a különböző rétegek között – pl. az izlésformálásban, ismeretterjesztői, módszertani tevékenységben, a differenciált műsorszolgáltatásban stb. – betöltött szerepe. Minden dicsekvéstől tartózkodóan elmondhatom, hogy az államberendezkedés értéknek fogadta el a tevékenység eredményeit, és megbecsüléssel több kitüntetéssel jutalmazta az intézményt, továbbá annak szervezeti formáit, kereteit és azok vezetőit is. Elmondhatom, hogy munkatársaimmal elvégeztük dolgunkat, összességében szép és értelmes munkát végeztünk, ha nem is voltunk tévedhetetlenek.

Az Árpád utcai új helyen lévő épületben, a Petőfi-szigeti házban és a most felújított Oroszlán utcai színházteremben, továbbá újabb térfoglalásokkal növekvő zárt és szabadtéri helyszíneken ma is célszerű tevékenységet folytatnak.

A hajdani munkálkodás formulái mellett a régieket felváltó új módszereket és formákat is alkalmaznak. Tapasztalhatom, hogy intenzív szakaszában ügyködik a művelődési központ és művelődési ház. Művelődést szervező munkatársai nem égnék takaréklángon, szakmai hivatásuk sem csökken, küldetést éreznek, ami kikelt minden bizakodást jövőbeni működésük iránt.

Előre kell tekintenünk. Munkánk jutalma az lehet, hogy a maiak, megújulva, tökéletesebben dolgoznak, mindig készen állva a lakosság szolgálatára. A közművelődési intézmény fél évszázados jubileuma alkalmából tisztelettel adózzunk elköszönt társaink emlékének. Köszöntsük a régieket, akik még megmaradtak és az újakat, a művelődés zászlajának mai hordozóit.

Bánáti Tibor

Kérdés a visszadobbanó szívhez...

(Egy jeles évforduló margójára)

Művelődési Ház, Művelődési Központ, Dózsa, JAMK, JAMKIH, Ifjúsági Ház, Művészetek Háza, Árpád – tér és még sorolhatnám az elnevezéseket, amelyek mind a művelődés házáat illetik Baján.

A „ház” maga egy épület, de mára már számosságában is több dologról beszélünk, még akkor is, ha ugyanarra gondolunk: a helyre, ahol a helyi kultúra lényeges eseményei zajlanak, az intézményre, ahol sok-sok minden történik, ahol sokszor feszülünk egymásnak vélt vagy valós problémáink miatt. Talán érdemes egyszer végiggondolni, hogy igazi „háza” soha nem volt a művelődésnek Baján. Az egykori szállodaépület még kisebb átala-

kításokkal is mostoha körülményeket kínált, a Járási Hivatal épülete koncepciónálisan alkalmatlannak bizonyult, az egykori pártház pedig „társbérliőivel” együtt folyamatosan kényszerít bennünket szakmai kompromisszumokra. Ha hozzáteszünk, hogy az Ifjúsági Ház alapterve kézműves foglalkoztató háznak készült, és jelenleg gyermek és ifjúsági alapszolgáltatásokat és a mozgásművészet számtalan formáját kínálja, rájöhetünk, bizony hiányzik egy igazi, modern, mai követelményeknek megfelelő épület. 50 éves a „ház”! 50 év nem kevés idő, a város több mint 300 éves történelmében is meghatározó nagyságrend. Különleges értékkel

bír, ha belegondolunk, hogy a Magyar Rádió alig múlt 75 éves, vagy a magyar televíziózás még nem érte meg a fél évszázadot. 50 éve még a távolban sem derengett az információs ősrobbanás képe, mai szemmel megmosolyogtató még a gondolat is, hogy az ifjú Bánáti Tibor mobiltelefonon beszél meg az esti programot az örökifjú B. Mikli Ferencsel.

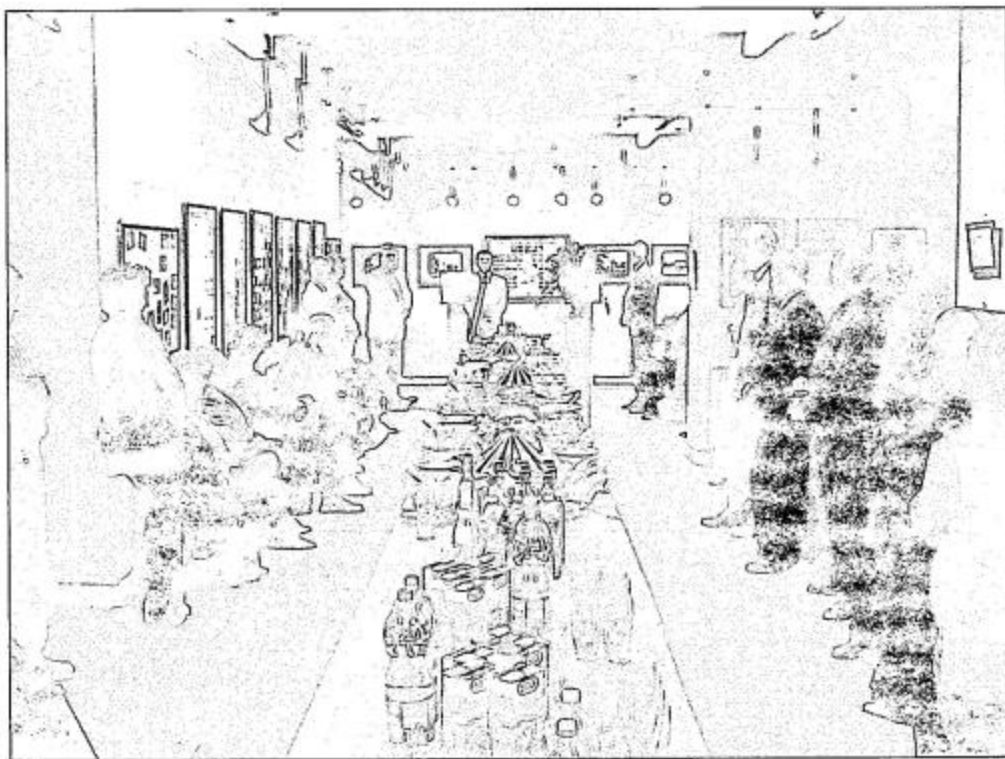
Bizony a gyorsan fejlődő világ pillanatról pillanatra falta fel a személyes kapcsolatokat, és ebben mindannyian hibásak vagyunk. 50 év, több mint 150 dolgozó, megszámlálhatatlan segítőtárs, szakkörvezetők, tanfolyamvezetők, számba sem vehető rendezvények folyama, igazi nagy sikerek, mellette bukások, szervezeti átalakítások, viták és összeveszések, majd kibékülések. Ezek mind beleférnek az 50 évbe. Beleférnek azok is, akik elfogadták meghívásunkat és megtiszteltek bennünket jelenlétükkel a mai estén, és beleférnek azok, akik már nem lehetnek közöttünk, hiszen 50 év egy-egy ember életében is hosszú idő. Egy tiszteletteljes főhajtás ere-

jéig meg kell állnunk, tisztelegnünk kell – nem sorolhatom most teljességgel – Hege-dűs Karcsi bácsi, Hámori Rózsika néni, Kelemen Márton, Kovács Gabi, Karsa Ákos és a többiek emlékének.

Az eltelt 50 év a mindennapok munkája mellett folyamatosan kultúraelméleti és kultúra értelmezési vitákkal telt el. A mai napig forgatjuk a szavakat, csűrjük-csarvarjuk az értelmezéseket, és általában ugyanoda lyukadunk ki: közvetlen környezetünkhöz, lakóhelyünkhöz, a kistájhoz, a kistrégióhoz, végül is a helyi társadalomhoz.

Konrád György szerint „a kultúra nem egyéb, mint a társadalom erőfeszítése arra, hogy célt és értelmet adjon az önmagában nem célirányult világnak.” A helyi társadalom az az emberi kapcsolatrendszer, amelytől az itt élő emberek gazdasági, politikai, kulturális tevékenységük és létfeltételeik biztosítását remélik. Így volt ez régen is, így volt ez akkor is, amikor elsősorban pénzühiány miatt az intézmény – és értékrendszer romokban hevert, amikor a valódi értékek is különös tartalmakat hoztak. A legfőbb kérdés mára sem változott, azaz sokszorosan ismételtük: hogyan mérsékelhetjük a kultúra elitjellegét, hogyan szélesíthetjük hatósugarát a helyi társadalomban, azért, hogy a kultúra értékei, gazdagító, lelki erőt adó mindennapi kenyérré váljanak.

Talán még soha nem volt annyira aktuális, mint napjainkban Eötvös József ama mondása, mely szerint a demokráciát nem hirdetni, hanem szervezni kell. A kultúra

Fotó: Gyulavári József

sorsa sem deklaráció, hanem organizáció kérdése. Divatos szóval ma a népművelőnek kulturális menedzsernek kell lennie. Olyan helyi folyamatok elindulását és kulturális programok megszületését kell szolgálnia, amelyek révén a kultúra és a helyi társadalom polgárai egymásra találnak. Ehhez sok mindenre: épültre, korszerű technikai eszközökre, szakemberekre, bizonyos elhivatottságra és megszállottságra, főleg jó alkotó légkörre van szükség, amelynek megteremtése mindannyiunk közös feladata. Meggyőződésem, hogy

egy kisvárosi közművelődési intézmény, bár széles körben szolgáltatásokat nyújt, alapfunkciója szerint mégis a várost és az itt élő embereket szolgálja a szó nemes értelmében. Az ügyintézés, a programszervezés, a mindennapi kapcsolatok az ügyszertet méltósága jegyében zajlanak, vagyis annak tudatában, hogy tevékenységüket a helyi társadalom gazdagítása, jobbítása érdekében végzik. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy létezhet-e ilyen eszményi állapot? Mindenesetre törekedni kell rá. Úgy is, hogy a kulturális élet szereplői – elsősorban a helyi értelmiségiek – öntudatosodnak. Pontosan megfogalmazzák és képviselik elvárásait a művelődési intézményrendszerrel szemben, s amennyiben azok nem teljesülnek, kifejezést adnak elégedetlenségüknek.

Bánáti Tibor írja köszöntőjében, hogy „intenzív szakaszában működik a művelődési központ. Művelődést szervező munkatársai nem égnék takaréklángon, szakmai hivatásuk sem csökken, küldetést éreznek, ami kikelt minden bizakodást jövőbeni működésük iránt.” A szakma „nagy öregjétől”, bizony jól esnek az elismerő szavak, hiszen tudjuk, hogy folyamatosan nyomom követi munkánkat.

Mégis, minek köszönhető, hogy Vidék-Magyarországon egy viszonylag hátrányos helyzetű kistérség meghatározó városában, Baján a szakmai közvélemény szerint is „intenzív szakaszában” működik egy közintézmény? Vidék-Magyarországnak tekinthető minden ebben az országban, mi Budapesten és néhány ki-

Fotó: Gyulavári József

emelt megyei jogú városban, illetve közvetlen vonzáskörzetén kívül esik. A földrajzi, fizikai távolságokon kívül, amelyek meghatározói a vidék szerepkörének, talán lényegesebbek a mentális különbségek. Vidék-Magyarországon erőteljesebben működnek és nem szűk szakmai-, és döntéskörre egyszerűsödnek a személyes kapcsolatok. Még léteznek „ügyek”, melyek mögé akár tömegeket lehet felszervezni, kevésbé vált meghatározóvá a mindennapokban az „üzlet”. Hiányos infrastruktúra és szerény finanszírozás mellett kiemelkedően sikeres rendezvények születnek meg és tartják felszínén magukat. Vidék-Magyarországon, így Baján is az emberek a szabadságot nem a médián keresztül politikai vitaműsorokból ismerték meg, hanem közvetlenül tapasztalták. A helyi művelődés, közművelődés és benne az intézményesített művelődés esélyei, lehetőségei az utóbbi években javultak.

A város sokszor erőn felül felvállalta és ma is vállalja azokat a terheket, melyek a szolgáltatások biztosításának alapfeltételeit képezik.

A város lakosságának műveltségi színvonala – a lakosság iskolázottsága, mindekelőtt közgazdasági, jogi, politikai kultúrájának a helyi vállalkozásokkal összefüggő ismereteinek szintje – érezhetően emelkedett. Ugyanakkor a természet – és társadalomtudományi műveltség bizonyos hiányát jelzi az áltudományos nézetek és előítéletek továbbélése, időnként felerősödő divatja. A lakosság nagy tömegeinek műszaki kultúrája, illetve annak alacsony színvonala egyre nyilvánvalóbb ellentmondásba kerül a gazdaság korszerűsítésének fokozódó követelményeivel.

Jelentősen átrendeződtek a művelődési igények: széles körben megnőtt az érdeklődés a mindennapi életben, a munkában közvetlenebbül hasznosítható ismeretek és a szabadidő eltöltését segítő, szórakoztató célzatú kulturális termékek és szolgáltatások iránt, ellenben a társadalmi megítélésben veszítettek jelentőségükből az általános műveltség hagyományos tartalmai: gyengült a művészeti kultúra, ezen belül is elsősorban a művészeti szempontból értékes irodalom, film, színház fontosságának tudata. Csökkent a művelődés közösségi alkalmainak vonzása. Romlott az emberek egymás közötti kapcsolatának, viselkedésének kulturáltsága.

A mai korszerű közművelődési intézménynek szükségszerű alkalmazkodnia a társadalmi, gazdasági változásokkal összefüggő művelődési igényekhez: közelebb

kerülni a gyakorlathoz, jobban figyelembe venni a művelődés iránti közvetlen szükségleteket. Eredményesen kell segíteni a szakmai át- és továbbképzést, széles körben terjeszteni az ún. közhasznú ismereteket, közreműködni a kulturált szórakoztatásban.

Közvetlenség tapasztalható a társadalmi, politikai, erkölcsi és ízlésnormák terjesztésében, szórakoztató szolgáltatásokban gyakran kényszerülünk engedelményekre.

Szakmai erőfeszítéseinket igazolja, hogy az intézmény 7 országos szakmai szervezet tagja, többek között alapítója a Kulturális Központok Országos Szövetségének, a Magyar Fesztiválok Szövetségének. Évek óta az Eötvös József Főiskola művelődésszervező hallgatói gyakorlati képzésének bázishelyeként működünk.

Engedjék meg, hogy befejezésül az általam is tisztelt Vitézy Iván néhány gondolatát idézzem Hegel szövegmagyarázata kapcsán.

Távirat...

Szívből gratulálunk a József Attila Művelődési Központ és Ifjúsági Ház 50 éves jubileuma alkalmából.

További munkájukhoz sok sikert kívánunk:

*Óváry István főosztályvezető
Nemzeti Kulturális
Örökség Minisztériuma
Közművelődési Főosztály*

A Kulturális Központok Országos Szövetsége elnökének köszöntője a József Attila Művelődési Központ 50 éves működésének évfordulójára

Ötven év: két emberöltő-fél évszázad, ez már történelem. Egyben azt is jelenti, hogy ma már kevesen vannak azok, akik emlékezhetnek az indulásra, a kezdetekre, és még kevesebben azok, akik részesei voltak az intézményi munka örömteli beindításának.

A magyarországi művelődési intézmények történetében, főleg a nagy települések, városok esetében a 60-as évek végétől, de leginkább a 70-es évek első felében jöttek létre az új közművelődési intézményeink. Baja tehát azon kevesek közé tartozik, ahol mindezek következtében megalapozottabbak voltak a közösségi művelődés hagyományai.

„Mert mi a kultúra? Kérdezi Hegel. A kultúra, kérdés a visszadobbanó szívhez. Hegel nem szokott ilyen egyszerű dolgokat mondani, általában véve olyan mondatokat mond, amit nem lehet megérteni, de itt olyan mondatot mondott, amit meg lehet érteni. Igen, a kultúra a visszadobbanó szívhez való kérdés. Ehhez kell, aki kérdez és kell a szív, amely visszadobban. Ha nem tudunk visszadobbanni egymásra, ha nem tudunk kérdéseket feltenni egymásnak, nem csak a tömegkommunikációban, hanem szemtől szembe egymásnak úgy, hogy egymás szemébe nézünk, akkor a kultúra átmegy abba a fajta rengetegkultúrába, abba a fajta tömegkultúrába, ami persze jó, hogyha van, mert van miből választani. De akkor tudja az emberiség ebben a dologban megtalálni a helyét, hogyha a rengetegkultúrával szemben meg tudja védeni a kevés kultúrát. Én azt hiszem, hogy mi népművelők mindig is ezt csináltuk. Tehát a mi kultúrafogalmunk abban különbözik a kultúra filozófusaitól, hogy a mi kultúrafogalmunk mindig is kérdés a visszadobbanó szívhez. Mindig is annak akartunk keretet adni, hogy hogy tudjuk egymás hangját megtalálni, hogy hogy tudjuk egymást segíteni, akár így, akár úgy, akár amúgy.”

A művelődés helyi házának újabb sikeres 50. évét, minden dolgozójának, munkatársának és a bennünket kitartóan támogató látogatóinknak jó egészséget kívánok.

Béres Béla

(Elhangzott a József Attila Művelődési Központ és Ifjúsági Ház „Jubileumi hetének” megnyitóján 2002. november 4-én)

Amit az intézmény és munkatársai képviseltek és képviselnek ma is, az nemcsak egy lokális helyi jellegű kultúra-közvetítés volt, hanem országszerte ismert, zajló és érdekes szakmai, szolgáltató tevékenység, amit itt (és Baján engedjék meg egy hasonlat), ebben a házában főztek ki, a volt és a jelenlegi kollégák a saját közös nagy bográcsukban.

Azt az itt élők jobban tudják, hogy a készülő „ételnek” nemcsak minősége fontos, hanem a különlegessége, specialitása is. Vagyis, olyan kínálatot tudott nyújtani az intézmény, ami a városban és a vonzáskörzetében lakók szájízének megfelelt. Ezen kívül fővállalta a Big Brother szerepét is, és nagy Testvérként segítette a környék művelődési házáinak szakmai tevékenységét, az ott dolgozó munkatársak hatékonyabb munkavégzését.

Mindezeken túlmutatóan igyekezett olyan rendezvények elindítója lenni, amelyek speciálisan bajai ízt kölcsönöztek ezeknek az eseményeknek. Amitől az emberben egy délies, bácskai hangulat társul a városhoz, számomra egy kicsit mediterrán jelleget öltve. Magyarországon máshol nincs olyan hely, ahol ilyen hangulat fogadná az érkezőt, ami azonnal áthatja és egy kicsit elbódítja is. (Valószínű ezt a bajai emberek már meg sem érzik...)

Ezt a helyzetet kell észrevenni és kiaknázni, és a kultúra szakmaiságával erősíteni a városnak ezt a jellegét. A Művelődési Központ ezt képes volt valóra váltani! Azt gondolom, hogy közművelődésünk egyik lényege ez a tény, amelyben

nem csak a város (a polgárok) pénzén próbál hatékony tevékenységet ellátni az intézmény, hanem – mintegy jó befektetésként – a népszerűségét, hírnevét is erősíti Bajának. Ugyanakkor saját eszközeivel tudatosítja és eléri azt az érzést az emberben, hogy jó bajainak lenni! Én azért irigylem Baját és kollégáimat is.

Tudjuk, ma közművelődésünk nem a legpreferáltabb és támogatottabb terület vallhatja magáénak, és ebben – nem bántva a várost – Baja sem tud kivétel lenni. Mindezek ellenére remélem, hogy érzi és tudja, hogy ezt a szakmát érdemes és kell támogatni, mert nemcsak a város „imázs-központja” tud lenni, hanem egy egészséges lokálpatriotizmus alakítója is.

Kívánom azt, hogy a polgárok mindig találják meg intézményükben az igényeknek megfelelő és jóleső eseményeket, rendezvényeket. A Művelődési Központnak legyenek olyan meghatározó és kiemelkedő vezetői, mint Bánáti Tibor volt (Tibor, az Isten éltesen jó egészségben!), vagy mint Béres Béla, aki mással össze nem téveszthető karizmatikus alakja a kulturális életnek.

A kollégáknak pedig azt kívánom, hogy érezzék „otthon” magukat az intézményben, és sok-sok örömteli pillanatnak és sikerélménynek legyenek részesei!

Bárdos Ferenc

A DUNA MEGHÓDÍTÁSA

III.

A bajai csónakmotor építés története

A szólás, mely szerint evés közben jön meg az étvágy, teljes mértékben érvényes a motorépítő műhelyek ambiciózus gazdáira. A továbbfejlesztésre természetes lehetőséget kínált az előzőekben már említett 250 cm³-es Pannónia motor piaci megjelenése.

Az ún. soros Csepel mintája alapján készítették el a kéthengeres Pannóniát. Mivel a hengerek 180°-os fáziseltolódással dolgoztak, ez az elrendezés két előnnyel járt. Egyrészt a berántási műveletre kétszer annyi robbanási lehetőség esett, mint az egyhengeres változatánál, ezért a motor biztonságban indult. Másrészt a berántás sem igényelt rendkívüli erőfeszítést. A kb. 25 lóerős motor imponáló lendülettel toltta meg a csónakot. A növekvő üzembiztonságú, nagy teljesítményű gépek lényegesen kiterjesztették a csónak-kirándulásra hajlamos tulajdonosok működési hatósugarát.

A jó vonalvezetésű csónakra szerelt, kiemelkedő teljesítményű hajtómű kiváló menettulajdonságokkal bővölte el gazdáját. Intő jelek figyelmeztettek azonban: a kisipar elérte a rendelkezésére álló anyagok teljesítőképességének határát. Egy tanulságos eset történetét Márton László be-

széli el. Huzovics Lajos bácsi Duna-híd feletti telepéről startolt egy ízben soros Pannóniájával. Alig kanyarodott ki a nyílt víztükörre, mikor gázadásnál egy ütést érzett a hátán, és a motor elnémult. Még időben pillantott vissza, hogy megfigyelhesse a

zuhanó és ördögmotollaként pergő súlyos alkatrész igen veszélyes útitársnak bizonyult volna.

A kéthengeres, soros Pannóniával szerzett műszaki tapasztalat merész vállalkozásra ajzotta egy bajai műhely alkotókedvét. A nevezetes konstrukció a boxer-Pannónia volt.

A képen látható kéthengeres motort Markó István és Márton László építette. A pompás gép megalkotásának története önmagában is érdekes história. Az építők három motor összeállításához szükséges alkatrészt öntöttek és vásároltak meg. Közülük azonban mindössze egy – Markó István tulajdonában lévő, ma is működőképes példány – 1972-ig járta a Dunát. (A második boxer is megépült, ám sorsa ismeretlen. Harmadik társuk alkatrészeit pedig ifj. Sarkadi Sándor őrizte meg. A motor-

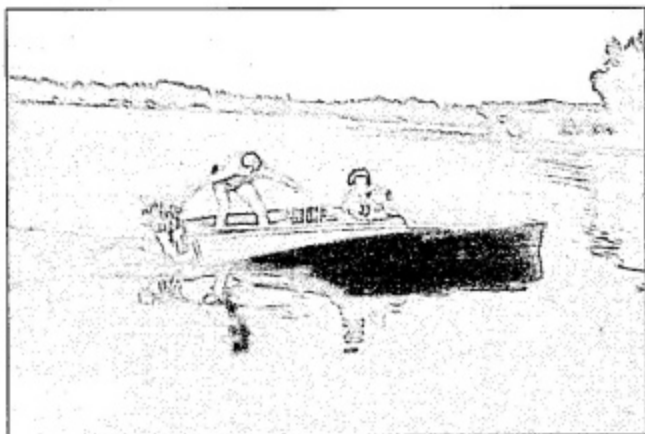

Az öböl, melyből a fürge hajók kirajzottak

Fotó: Görbe Ferenc

tengelyvégről leszakadt lendkerék ívelését, mely csobbanva merült a felkavart hullámokba. A kormányost a gyújtásalapról feltépett, elrepülő megszakító kólintotta hátba. Szerencse a bajban, hogy a törés nem a csónak egy fékezési manőverénél következett be. Ekkor ugyanis a csónakba

kerékpár fő alkatrészei közül a hengereket, dugattyúkat, lendkereket, karburátort és a főtengelyt használták fel. Az újszerű megoldás miatt a gyári főtengelyt szétszedték és kisipari úton gyártott alkatrészekkel egészítették ki. A hajtókarok Wartburg gépkocsiból átvett elemek voltak. Az

*Márton László indítja soros Pannóniáját.
Nagyot szökken ilyenkor a csónak,
a gázt és a kormányt is szemmel kell tartani*

üzemanyag ellátást két Jikov porlasztó szolgáltatta. A hengerek vízszintesen, a csónak fardeszkájával párhuzamosan feküdtek. A teljesítménycsökkenés elkerülése érdekében csak rövid, kis ellenállású kipufogócsővel szerelték fel. A benzint a karburátorokhoz a csónakban elhelyezett druck-kannából kellett feljuttatni. A cél eléréséhez a forgattyúházat és a benzintartály légterét csővel kötötték össze. Mivel a karterből csak a nyomási fázis juthatott át a tankba, a csőbe egyirányba működő golyósszelepet építettek. A szeleprugó előfeszítésének beállításával el lehetett érni, hogy a szódavizes palack elve szerint működő tank levegőpárnájában kb. 0,1-0,2 at-

moszféra túlnyomás keletkezzék. A golyós szelep esetleges elhangelődése következtében megnövekedhetett volna a levegő nyomása, és a kanna túlzott, sőt káros buzgalommal táplálta volna a karburátorokat. A tünet megelőzése céljából a tank sapkájába is beépítettek egy biztonsági szelepet.

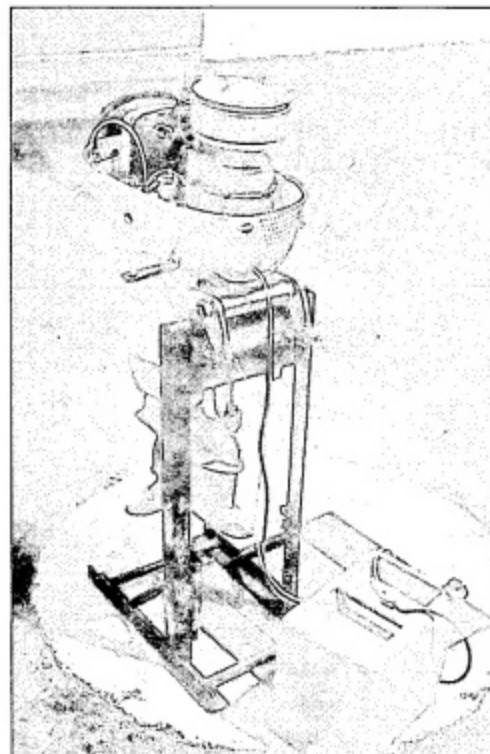
A Markó-féle boxer-Pannónia hét éven át működött, és ez bizonyítja a konstrukció életképességét. Üzem közben azonban jelentkezett egy hiba: deformálódott a házi öszeépítésű főtengely. A torzulást precíz gyári szerszámgepeken korrigálták, és a felújított főtengely már kifogástalanul üzemelt. Az eset azonban jelezte, hogy a nagyobb teljesítmények kicsikarásához olyan modern fémkohászati eljárással előállítható anyagok szükségesek, melyek elbírják a fokozott igénybevételt.

A képről látható, hogy a bajai motorépítési technika jelentősen fejlődött az 1965-ig eltelt másfél évtized alatt. Megfigyelhető a konstrukció egyszerűsödése; a célszerűsége, megbízható üzemre való törekvés. Az alkatrészek gondos kidolgozásán és a hajtómű kivitelezésén tükröződik a lendületességre, a szép megjelenésre való törekvés.

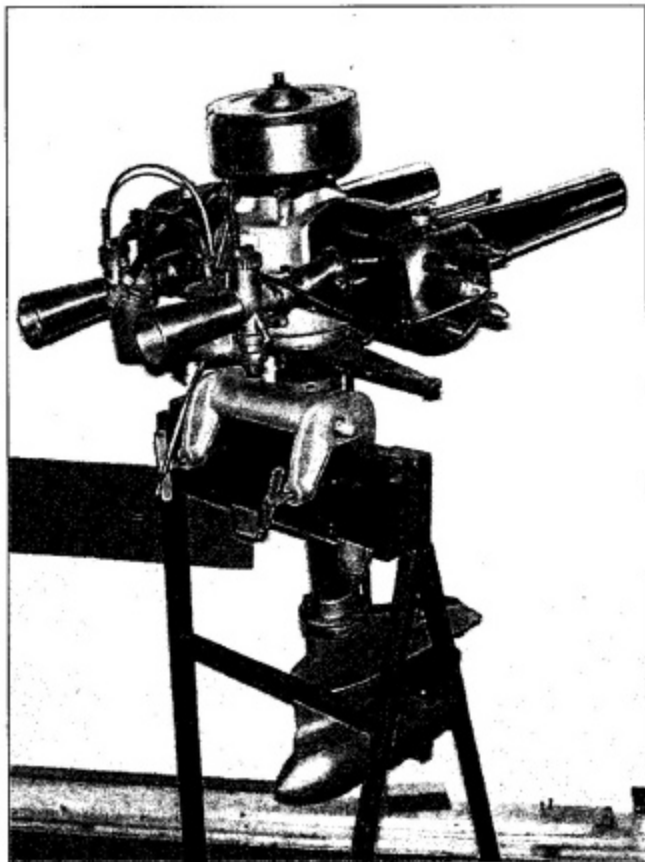
A legismertebb típusnak a nagyobb teljesítményű motorok közül a DKW-t tekinthetjük. Bajai vizenjáró körökben sokszor csak Streck néven emlegették ezeket a 600, illetve 700 cm³ hengerűrtartalmú, imponálóan dübörgő gépeket. A márka megjelölés budapesti iparos nevéből származik. Egy általa készített csónakmotort hozott le Bajára Elek Jenő, és e megnevezés ezt követően terjedt el a helyi hajósok között. Városunkban elsősorban Hatala József és Szedő István foglalkozott ennek a csónakmotornak az előállításával. A kooperációban Szedő egy 1947-ben vásárolt, modern esztergagépet üzemeltető, jól felszerelt műhelytulajdonosa volt. A forgácsolással megmunkált fém alkatrészeket ő állította elő, Hatala a marást, géplakatos szaktudást igénylő műveleteket vé-

gezte. Az együttműködés eredményeként – ifj. Szedő István szerint – kb. 15 DKW motor került ki a két mester keze alól.

A vízimotor lelke egy második világháború előtt sorozatban gyártott német gépkocsi motor volt. A két motortípus közül a 600-as jobban bevált csónak meghajtására, mint öblösebb társa. Örökölt előnye volt a DKW-nak, hogy vízűtéses gépkocsi motor lévén, a hengerek köpenyezését már gyárilag megoldották, a vízáramlás útját nem utólagosan kellett kiképezni. A for-

*A bajai DKW motorok őse,
az Elek Jenő által vásárolt Streck
A kép 1957-ben készült*

*A Markó-Márton-féle boxer Pannónia
Fotó: Markó István*

gattyúházat azonban helyben mintázták meg és öntötték ki. Az alumínium-öntő mesterek közül Koch és Reisch Ernő nevét ismerjük. Ugyancsak ők foglalkoztak a felfogóbak, a víz alatti rész, a torpedó és a csiga előállításával is. Az öntvények természetesen utólagos fémmegmunkálással kapták meg pontos méreteiket. Ezt Szedő István műhelye végezte el. A tribcsőben két csapágyfészket képeztek ki; a víz alatti rész három csapággal biztosította a vízszintes tengely megbízható vezetését. A függőleges forgásirány 90°-os megváltoztatásához szükséges két fogaskereket általában gépkocsi hátsó hídjának bolygóművéből szerelték ki. Mivel a DKW 20 LE-t meghaladó teljesítményű motor lehetett, a fordulatszámot csekélyebb mértékben kellett csak mérsékelni. Ifj. Szedő visszaemlékezése szerint kb. 12 és 14 lehetett a kup, illetve rózsakerék fogszámának aránya.

1964-ben azonban előállítottak néhány garnitúra olyan fogaskereket is, melyet ki-mondottan a bajai Strekek számára mére-tek. Ifj. Szedő István ebben az évben – gépészmérnök hallgatóként – nyári terme-lési gyakorlatát a Szerszámgépipari Mű-vek esztergomi gyárában töltötte. Ott ke-rült kapcsolatba azokkal a szakemberek-vel, akik le tudták gyártani a bajai igény-nek megfelelő fogaskerekeket. Ehhez a művelethez precíz marógépek, valamint az utólagos kéregedzést elvégző berendezé-sek kellettek, melyekkel a bajai üzemek ekkor még nem rendelkeztek.

A Hatala-Szedő szerzőpáros által előál-lított DKW-k lendkerék vagy mágnes-gyújtásúak voltak. Az első változatban Pannónia lendkereket illesztettek a főten-gely kúpos kiképzésű végére. A két henger gyújtásához természetesen két megszakí-tót kellett beépíteni a lendkerék alá. Erő-teljes szikrát szolgáltató, megbízhatóbb rendszernek bizonyult a mágneses gyújtás. Ennél a primérfő áramát a motorblokkra kívül ráépített generátor szolgáltatta. A kis áramfejlesztőt a motor főtengeleyéről haj-tották meg. Az erőátvitel fogaskerekekkel vagy bordásszíjjal történt. Ifj. Szedő a ge-nerátor perccenkénti fordulatszámát kb. 10.000-re teszi. A primérfeszültség maga-sabb volt a Pannónia rendszerében előállí-tottnál. Így a szekundér oldalon 20-30.000 V körüli feszültség állt elő, ami tökéletes gyújtást biztosított.

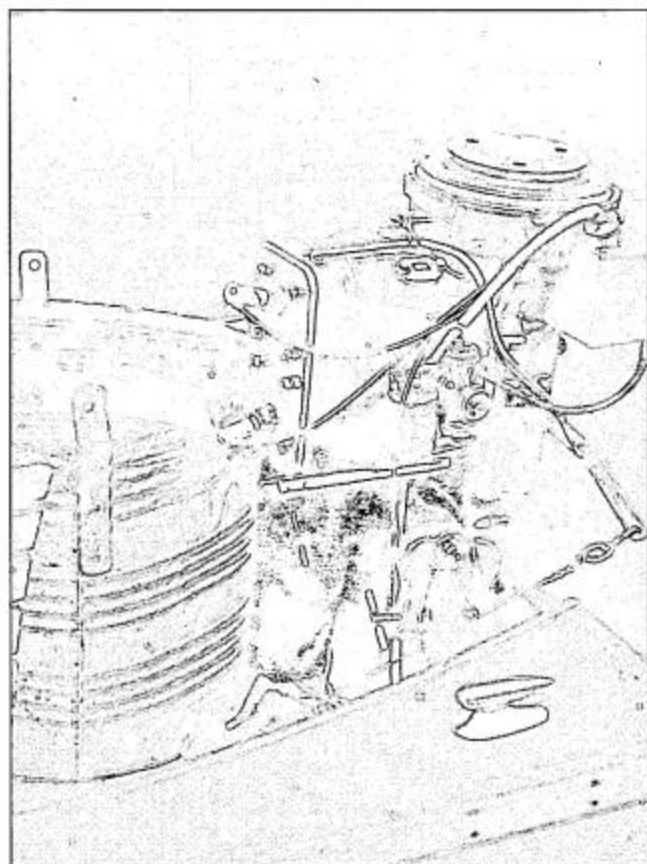
A DKW-k erős és gyors motorok voltak. A konstrukciónak azonban volt két gyenge pontja. Az első nehézség abban rejlett, hogy egy Trabant motor nagyságú autó-

hajtóművet – amit gépkocsi-ban önindító gyújtott be – kézierővel kellett beugratni.

A csónakmotorra átalakított gép esetében azonban a berántótárcsára csévéltszínór útján kellett az indításhoz szükséges fordulatszámot megadni. Ez jelentős erőfelfe-tést igényelt. Másrészt, az ún. mágneses gyújtású motorok-nál a generátor meghajtása okozott gondot. A tökéletesen üzembiztos erőátvitel mind-végig megoldatlan konstruk-ciósi probléma maradt.

Kétségteljesen a Strek-ek – ha megindultak – széleseben mentek; ám jó szándékuk megnyeréséért gazdjuk időn-ként hullatott némi verejtéket.

A 700 cm³-es DKW-k elő-állítására a Márton-Pótz mű-hely szakosodott. A gyújtás primérfőjét azonban nem a lendkerék által indukált árammal gerjesztették. A csó-nakot ólomakkumulátorral szerelték fel. E feszültségforrás a primérfő erőteljes áramellátásával garantálta a megbízható gyújtást. A gépre azonban nem szereltek áramfejlesztő és egyenirányító egységet. Így a motor fogyasztása, illetőleg az önki-sülés az akkumulátort két-három havon-ként kimerítette. Emiatt az áramforrás egy szezonon belül több alkalommal rászorult a hálózatról történő feltöltésre. Márton László becslése szerint a műhelyükben

Szabó Lajos által épített 700-as DKW

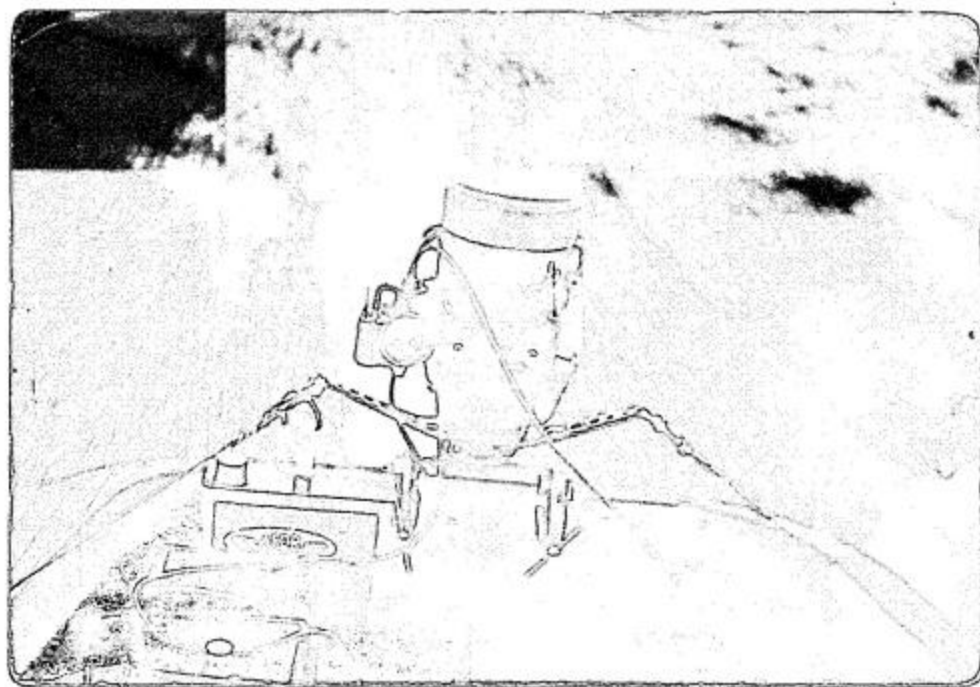
előállított DKW-k száma meghaladja az egy tucatot.

Szabó Lajos egy db 600-as és három db 700-as DKW-t épített. A kisebb motort Simity Ferenc számára készítette. A 700-as motorok egyikével maga közlekedett, de ismerjük a másik két példány megren-delőit is. A gondos kiképzésű motorok gazdái dr. Muity Imre fogorvos és Majoros János voltak.

A 350 cm³-es Jáwa motorból – tudomá-som szerint – mindössze egy működőké-pes példány épült. Ezt Hancsicsák József, a Ganz bajai gyáranak művezetője készí-tette számomra.

A cseh motor főtengeleyét, két hengerét, dugattyúit, lendkereket és porlasztóit hasz-nálta fel. A kartert és a propellereket (két, illetve háromlevelű) Reisch Ernő öntötte. A forgattyúház gépi megmunkálására a Szedő-műhelyben került sor. A tribcső és a víz alatti rész egy kimustrált Johnsonból származott. A lendkerék alatt csak a két megszakító és a világító tekercs maradt a helyén. A csónakmotor ugyanis akkumulá-tor gyújtással működött. A gyújtószikrát a karter oldalára felszerelt MZ 250-es motor-kerékpár-transzformátorok szolgáltatták.

Primérfőjüket a csónakban elhelyezett 6,5 V feszültségű Ni-Fe akkumulátor látta el árammal. Indításkor a kormány mellett, a „műszerfalon” elhelyezett kapcsolót kel-lett átváltani. Zöld lámpa kigyulladás je-lezte, hogy a primérfőtekercs „felfűtött” álla-

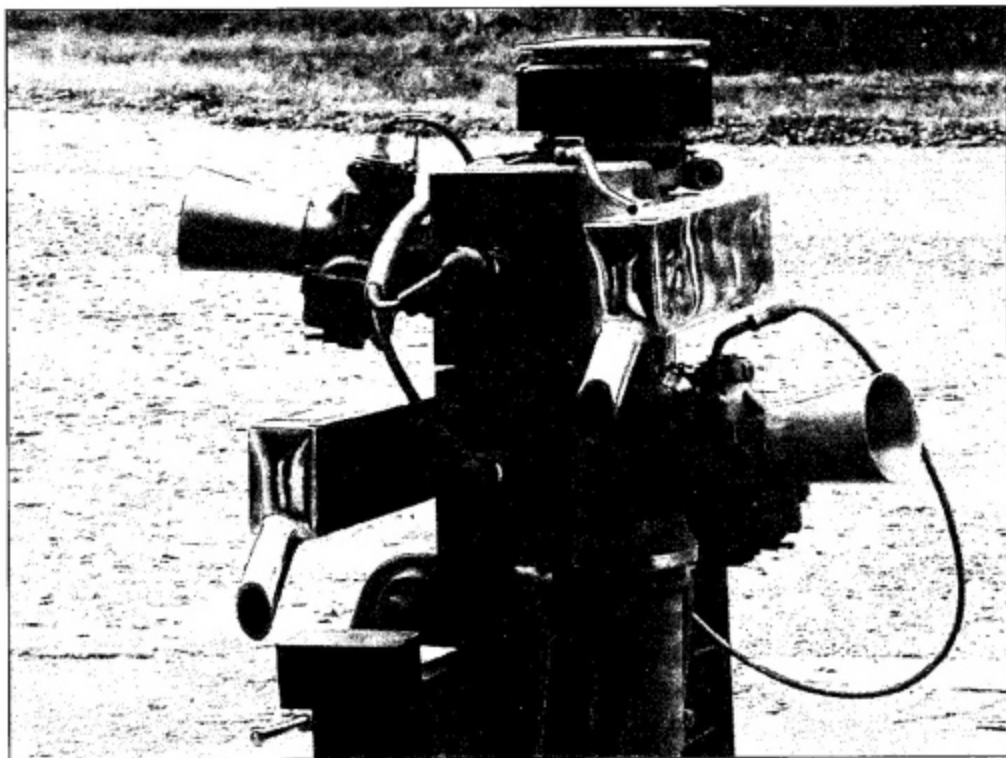
Így száguld a Hatala-Szedő műhely 600-as DKW-ja

potban van. A motor megindítása után a világítótekerccs – mely természetesen váltóáramot szolgáltatott – tölteni kezdte az akkumulátort. Az egyenirányítást az akkumulátor ládájának fedelére felszerelt szelel cella végezte el.

A töltőegység működését a műszerfalon kigyulladó piros lámpa jelezte. Mellé Hancsicsák mester egy voltmérőt is beépített, melyről a Ni-Fe telep kapocsfeszültségét már indulás előtt kontrollálni lehetett. A kalandos sorsú műszer egy B-24-es amerikai bombázóból származott. A Baja közelében 1944-ben lezuhant négymotoros Liberátor roncsait a lakosság ugyanis afféle égből hullott műszaki kincsesbányának tekintette. A kitermelt javak e szerény eleme a Hancsicsák műhelyben Jóska apjánál kötött ki, és végül is motorcsónakom felszerelését gazdagította.

A primérekör egyenletes, megbízható áramellátása garantálta, hogy a transzformátor magas, 20.000 V körüli gyújtófeszültséget szolgáltatson. Így a hajtómű könnyen, agresszív berántás nélkül is indult.

A kisipari úton előállított motorokban a berántótárcsától a csigáig terjedő rendszer minden eleme kényszerkapcsolatban volt. Egy-egy indulásnál a csiga belekavart a vízbe; amennyiben pedig a motor berobbant, a csónak is megiramodott. Az előlről irányított csónak vezetője ekkor párdüclendülettel vetette magát a kormányra és a gázkarra, nehogy az önállósult jármű a partnak vagy más csónaknak szaladjon. Ez a lehetőség a nagy löerejű motorok esetében nem csupán logikailag számbavehető veszély volt. Hancsicsák Jóska egy szellemes ötlettel oldotta meg az alapjáratban indított Jáwa csigájának rezzenéstelen nyugalmát. A megvalósításhoz szükséges alkatrészt (centrifugál-szabályozót) egy kiérdemesült cséplőgépből szerelte ki. Az új konstrukciós elemet a főtengely alsó és a trib-közlelmű vége közé iktatta be. Központi része egy rövid tengelycsónk volt, mely csak a motorral állt merev kapcsolatban. A tengelycsónkhoz – mint margaréta közepéhez a szirmok – hat körcikk alakú röpsúly kapcsolódott. Ívelt végük egy hat helyen megszakitott kört formált. Alacsony fordulatszámánál egy-egy erős rugó szilárdan megtartotta őket eredeti helyzetükben. Ez a szerkezeti elem egy olyasféle hengerpalástba merült, mint a gépkocsik dobfékének külső része. A két hengerfelület között kb. 2 mm-es légrés maradt. Mikor a motornak gázt adtam, a főtengely fordulatszáma megnőtt, a rohamosan növekvő centrifugális erő a röpsúlyokat – legyőzve a rugóerőt – eltávolította a tengelytől. Nekifeszültek a

Kétszer 125-ös Csepel a hengerek irányából fényképezve

Fotó: Markó István

külső hengerpalástnak, és forgásba jött a propeller. Növekvő gázadásnál a fordulatszám emelkedett, és a súrlódáson alapuló erőátvitel egyre szilárdabb kapcsolatot hozott létre a főtengely és a víz alatti rész között. Amennyiben a fordulatszámot alapjáratra ejtettem, a röpsúlyokat a rugó visszahúzta, a csiga forgása megszűnt.

A benzint a karburátorokba a lendkerék mellé szerelt kb. 3 decis tartályból csorgott le. A miniatűr tároló csak a kényelmes indításhoz kellett; a haladáshoz szükséges üzemanyagot már a csónakban elhelyezett tank szolgáltatta. A 20 literes tartály és a motor között a benzint a karterre szerelt Wartburg AC pumpa szállította. Amennyiben számbaveszem a Jávához felhasznált alkatrészek eredetét, a választék gazdag: magyar, cseh, kelet-német, orosz, angol és amerikai származásúak. Úgy tűnik, Hancsicsák mester találékonyága nem maradt el lényegesen a multinacionális cégek beszállító rendszerét megszervező mendedzerek ötletessége mögött.

A korábban leírtakban nem tértem ki a bajai műhelyekben felhasznált alkatrészek eredetére. Kétségkívül használtak üzletben vásárolt, új alkatrészeket is gépeikhez. Az építendő motor alapanyagát azonban sokszor gyűjtötték össze roncsstelepekről, vagy javítóműhelyekben lecserélt alkatrészek meddőhányójáról. A géproncsokból kitermelték a használható elemeket. A hengereket felfűrták, a főtengelyeket újra köszörülték, felújították. Természetesen szó sincs arról, hogy megrendelőikre műszaki sze-

metet löcsöltek rá. Fürge aggyal, vizslató szemmel, ügyes kézzel varázsolták újjá az eredeti formáját veszített anyagot. Értéket teremtettek a hulladékból, új életet leheltek a mozgásra készített, holt anyagba.

Van egy francia közmondás, melynek tükrökép-fordítása így hangzana: „Mind a fából nyilat csinál”. (Valódi értelme: megragad minden lehetőséget.) Úgy tűnik, e gall szállóige szó szerint alkalmazható a bajai műhelyek kifogyhatatlan buzgalmú gazdáira.

A képen látható konstrukció bizonyára egyedülálló példány, nem csupán a magyar, hanem az egész világ csónakmotor építésének kínálatában. A kedves Olvasó talán emlékszik az 1950-es évek olasz filmjeire, melyekben az áramló forgalomba belevegyl egy fura, háromkerékű kis teherautó. A Framo márkanévű modellek még a második világháború előtt épültek az üzemanyag-takarékosság jegyében konstruált törpe motorral.

Nos, az olasz ipar egy kiérdemesült veteránjának hajtóműve keze közé került Márton Lászlónak. Ezután már a Jóisten sem menthette meg a csónakmotorra való átlényegüléstől. Formaszépségét dicsérni nem lenne szerencsés, de gondoljuk csak el: a két hengerben, két gyújtógyertyától vezérelve, négy dugattyú végezte alternáló mozgását. Gazdáját hűséggel, üzembiztosan szolgálta. További érdeként említjük meg, hogy Baján elsőként emelte a hullámok tarajára a vízisi őst: a két oldal-szárnnyal stabilizált sikló deszkát.

A bajai konstruktőrök az adott motortípusok szűkös választéka és az igények közt feszülő ellentétet találékonyssággal hidalták át. Válasszunk egy jellemző példát.

Bálint Mátyást 1955 táján megbízzák: készítsen hajtóművet az Érsekcsanádot és a Veránka-szigetet összekötő kis komp számára. A feladatot egy 150 cm³-es Czetka motorjával kell megoldania. A 4500-as fordulatszámú gép kiválóan alkalmas pl. egy seprűs gyors propellerjének működtetésére; csak hogy ezúttal egy nagy átmérőjű, lassú fordulatú hajócsavart kellene meghajtania. Letételezését a mester a következőképpen oldja meg. A motorkerékpár-főtengely fogaskerekét a kuplung bemenő fogaskerekéhez csatlakoztatja. Így a szerkezet kimenő tengelye oly lassan forgott, hogy alkalmasá vált egy 350-es Buday csigájának jó hatásfokú működtetésére. A komótos járású hajócsavar már illeszkedett a nehéz bárka hidrodinamikai tulajdonságaihoz.

A kompot Gyepes József üzemeltette, és a Czetka hosszú időn át végezte eseménytelen, hétköznapi munkáját. Nyugállományba azonban szorgos életpályájához méltatlan módon helyezték. Bálint Mátyás ifjú kora alkotókedvének e kedves gyermekéről a következőket mondja:

„Ezt a motort talán három éve jártamban keltemben a csanádi rév előtti zöld szemetes tárolónak támasztva találtam törötten, hiányosan. Mai napig őrzöm, emlékként.”

A konstruktőrök útkeresésének egyik kilométerköve a Szedő-féle 150 cm³-es mo-

tor. Az alapgép egy Csonka gyártmányú, benzinüzemű, stabil hajtómű volt. Áramfejlesztőket, vízszivattyúkat működtető masszív jószág ventilátoros léghűtéssel ellátva. Szedő István 1953 táján ezt a robusztus szerkezetet építette be az általa készített első farmotorba. E termék pályafutása nem sikertörténet, de a szerzett tapasztalat nyilván hozzájárult a helyi motorgyártás járható útjának kitaposásához. A kooperáló műhelytől átvett víz alatti rész meghajtásához azonban nem volt elegendő a főtengelyen leadott kb. 5-6 LE teljesítmény. A csiga gázadásnál nem pörgött ki, a fuldokló motor csak alapjáraton pőfögött. A következő évben a Csonka seprűs motorra alakult át. E megoldásnál már életképesnek bizonyult. A motort azonban mindkét változatban meglehetősen idomtalanná tette a nagy méretű ventilátor. Vízimotornál ugyanis a menetszél nem elég gyors a bordák hűtéséhez. Nem kell nagy fantázia, hogy elképzeljük: a terjedelmes szerkezet a motor formaszépségét aligha fokozhatta.

Mivel a korábbiakban a bajai motorgyártás csúcs-termékeiről írtam, kontraszt-szerűnek tűnhet, hogy meglehetősen primitív készítmények is járták a Dunát. Ne feledje azonban a kedves Olvasó, hogy ezúttal a kezdetekről esett szó. az útkeresésnek azokról a buktatóiról, melyeket a találmányok megalkotóinak le kell küzdeniök. A bajai mestereknek ugyanis saját megfigyeléseik és kudarcaik alapján kellett megszerelniük azokat a tapasztalatokat, melyeket

az iparilag fejlett országokban már kialakult gyártási technológiaként ismertek.

A bajai manufaktúrák teljesítményszintjének megítéléséhez van egy összehasonlítható mércénk.

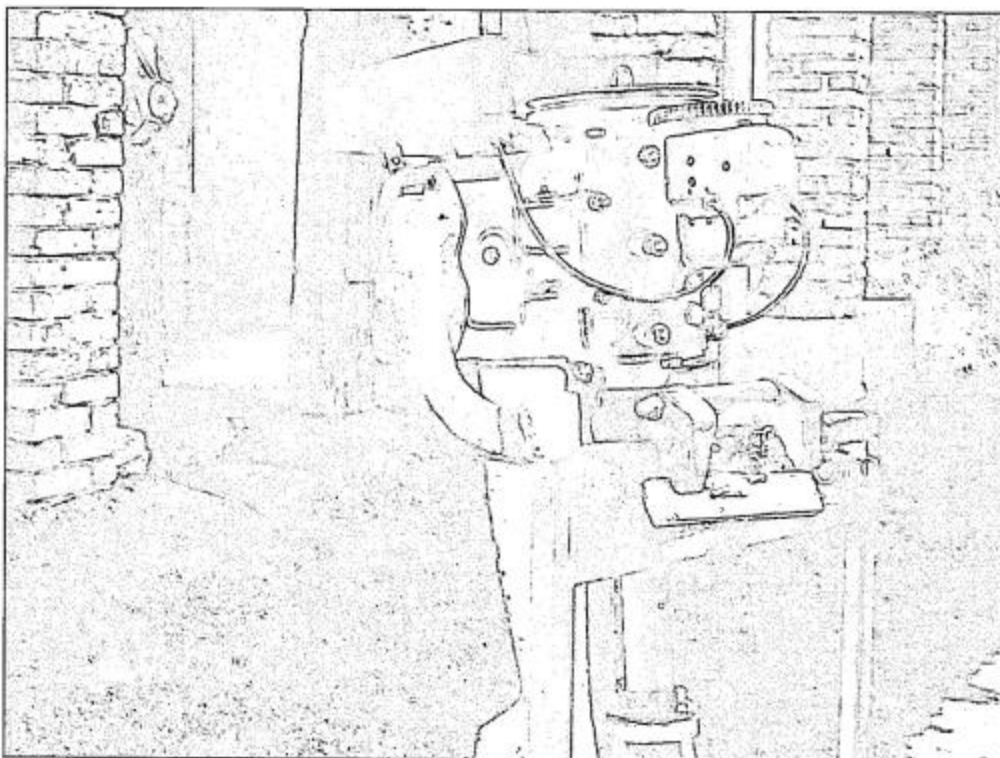
Megjelent 1953 táján a műszaki boltokban egy 175 cm³-es oldalmotor. A Sirály márkanevű gyártmány a magyar ipar terméke volt. Baján is vásároltak belőle néhány példányt és a csónak farára szerelve, seprűs hajtóműként használták. A motor azonban mind megbízhatóság, mind teljesítmény tekintetében alatta maradt a várakozásnak. Tartós használatra csak némi átalakítás után vált alkalmassá. Az üzembiztos indítás érdekében kicserélték a karburátort, valamint a gyújtószerkezeten is módosítottak. Mindamelllett a Sirályok gyakrabban szorultak ügyes szerelői kezek gyámoztatására, mint a fürge kis Csepelek. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy beszéltem két olyan tulajdonossal is, akik meg voltak elégedve a szépnevű motorral. Erdei János férifodrász kb. három éven át járt Sirályával üzembiztosan. Motorjához nem vásárlás útján jutott: felesége nyerte egy bajai tombolajáték fődíjaként. Görbe Ferenc – e cikksorozat számos fotójának készítője – szintén Sirállal járta a Dunát több mint tíz éven keresztül. Igaz, az eredetileg 4.500 Ft árú motort a Bizományi Áruházban mindössze 900 Ft-ért vette. Az a tény azonban, hogy a vadonatúj példány mintegy húsz társa közt várta a vevőt, nem mutat a típus iránti mohó érdeklődésre. Valószínű tehát, hogy a két kedvező tapasztalat csupán a szabályt erősítő kivételnek tekinthető.

1960 után a piacon megjelent egy hazai gyártású farmotor is. A B 175-ös típus fedőbúrával ellátott, tetszetős küllemű hajtómű volt. Berántó szerkezete automatikusan csévelte újra a zsinórt, és ami lényeges: hangja sokkal visszafogottabb volt a kisipari motorokénál. Teljesítménye megfelelt hengerűrtartalmának, karburátora sem volt iszákosságra hajlamos. E típusból számos példányt vásároltak Baján, az állami konkurencia mégsem törte le a bajai kisipart. Több ok miatt. Egyrészt a 175-ös indításnál korántsem volt olyan kezes, mint egy gyári precizitással előállított terméktől elvárható lett volna. Másrészt, egyes alkatrészei gyorsan, jóval a kihordási idő előtt használódtak el. Harmadszor: a bajai iparosok ezidőtájt már gyorsabb, nagyobb teljesítményű és üzembiztosabb motorokat építettek.

A bajai motorépítő műhelyek néhány meghatározó személyiségéről a következő számban írok.

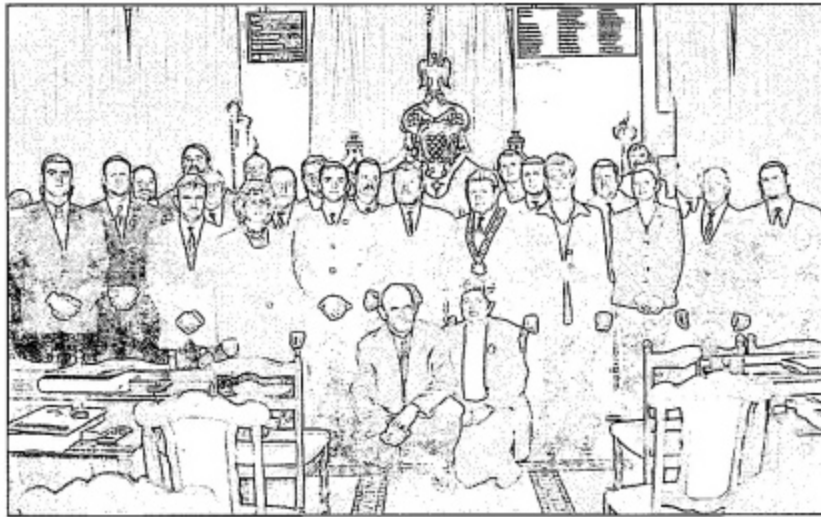
(Folytatjuk)

Dr. Dániel József

*Mussolini egy kortársa Baján reinkarnálódik
A nevezetes Framo csónakmotor Fotó: Markó István*

Baja város képviselő-testülete
november 4-én tartotta
alakuló ülését

Fotó: Z. L.

Az új képviselő-testület tagjai:

SZÉLL PÉTER polgármester
 BARNA GYÖRGY alpolgármester

Dr. Bálint Gábor, Bán Béla, Bartos Nándor, Brachinger Tamás, Fábíán Sándor, Fercsák Róbert, Glasenhardt János, Hajdú Miklós, Kajtár József, Kernyáné Patarcsity Barbara, Köteles Ilona, Márfai Péter, Mirk Szabolcs, Nagy Attila, Nemes Gábor, Dr. Révfy Zoltán, Sörös László, D. Szabó Jenő, Dr. Sziegl Zsuzsanna, dr. Vácity János, Várhalmi Miklós, Vizin Tamás, Dr. Zöld László Csabáné, Zsigó Róbert

A megválasztott bizottságok összetétele:

Gazdaságfejlesztési és Költségvetési Bizottság

Létszáma: 9 fő
 Elnöke: Márfai Péter
 Képviselő tagjai: Fercsák Róbert
 Nemes Gábor
 Sörös László
 Várhalmi Miklós
 Nem képviselő tagok: Búcsú Lajos
 Dede József
 Kámán László
 Rausch Sándor

Egészségügyi Bizottság

Létszáma: 7 fő
 Elnöke: Dr. Sziegl Zsuzsanna
 Képviselő tagjai: Dr. Bálint Gábor
 Bán Béla
 Dr. Vácity János
 Nem képviselő tagjai: Dr. Nyirati Gábor
 Dr. Szűcs Judit
 Dr. Vári Attila

Idegenforgalmi és Turisztikai Bizottság

Létszáma: 7 fő
 Elnöke: Fábíán Sándor
 Képviselő tagjai: Bartos Nándor
 Nagy Attila
 Dr. Révfy Zoltán
 Nem képviselő tagok: Kővári Lászlóné
 Martonosi Attila
 Pausch Róbert

Ifjúsági és Sport Bizottság

Létszáma: 9 fő
 Elnöke: Brachinger Tamás
 Képviselő tagjai: Bartos Nándor
 Kajtár József
 Vizin Tamás
 Zsigó Róbert
 Nem képviselő tagok: Héhn Gizella
 Horváth Roland
 Komlósi Gábor
 Márton László

Közoktatási és Kulturális Bizottság

Létszáma: 9 fő
 Elnöke: Nemes Gábor
 Képviselő tagjai: Bán Béla
 Brachinger Tamás
 Glasenhardt János
 Hajdú Miklós
 Nem képviselő tagok: Arnóczki János
 Béres Béla
 Cserháti János
 Farkas Attila

Szociális Bizottság

Létszáma: 9 fő
 Elnöke: Köteles Ilona
 Képviselő tagjai: Kernyáné Patarcsity Barbara
 D. Szabó Jenő
 Dr. Sziegl Zsuzsanna
 Dr. Zöld László Csabáné
 Nem képviselő tagjai: Marton Imre
 Rác Sándor
 Schubert János
 Szabó Hajnalka

Ügyrendi, Jogi és Közbiztonsági Bizottság

Létszáma: 7 fő
 Elnöke: Dr. Révfy Zoltán
 Képviselő tagjai: Hajdú Miklós
 Kajtár József
 Nagy Attila
 Nem képviselő tagjai: Dr. Pazár László
 Dr. Sörös Gergely
 Dr. Tirpák József

Városüzemeltetési, Fejlesztési és Környezetvédelmi Bizottság

Létszáma: 9 fő
 Elnöke: Kernyáné Patarcsity Barbara
 Képviselő tagjai: Köteles Ilona
 Mirk Szabolcs
 Sörös László
 Vizin Tamás
 Nem képviselő tagjai: Goretity György
 Mezei Lajos
 Szőke György
 Toperczer Gábor

Az egyházi és karitatív kapcsolatok tanácsnoka:

Dr. Zöld László Csabáné

A nemzetiségi kapcsolatok tanácsnoka:

Glasenhardt János

A Nemzetközi és civil kapcsolatok tanácsnoka:

Hajdú Miklós

Távközlési és informatikai tanácsnok:

Várhalmi Miklós

A fenntartható környezet/fejlődés: létszükséglet

II.

Írásom első felében az élőlényeket – köztük az embert is – fenyegető veszélyforrásokra hívtam fel a figyelmet. A távirati stílusban jelzett nemkívánatos környezeti hatások hallatán sokan lemondóan nyilatkoztak az élővilág/ember jövőjéről. Szerencsére, a természetet használó emberek zöme mindig is gazdálkodni igyekezett a természeti kincsekkel, azaz számolt is tevékenysége károsító hatásaival!

Hazánkban is már száz évnél is régebben országosan is szabályozni kezdtük a kapcsolatos emberi tevékenységeket (1879. évi erdőtvény, 1883. évi vadászati törvény, ... 1996. LIII. törvény a természet átfogó védelméről, 1997: Nemzeti Környezetvédelmi Program elkészítése ill. a nyomán elkészült települési speciális programok – városunknak is van ilyen! stb.)

Mivel az utóbbi két évszázad a gyorsan fejlődő ipari tevékenységek ugrásszerű növekedése jegyében zajlik, az is bebizonyosodott, hogy a környezetet szennyező, olykor romboló emberi hatások országhatárokon kívüli területekre is áttérjedhetnek. A levegő, a víz, az élőlények valóban nem ismerik a politikai határokat!

Az iparszerű természethasználat valójában a XX. század második felében ért el olyan mértéket, hogy komoly vizsgálódás tárgya lett a környezet az emberiség számára. Igaz, először csak a tudósok, politikusok egy szűkebb csoportja hallatta nyilvánosan a hangját. Az 1968-ban megalakult Római Klub tagjai jól exponálták a TTF (tudományos-technikai-forradalom) következtében előálló ellentmondásos fejlődést, s javaslatokat is megfogalmaztak a jövő számára. Úgynevezett *világmodelleket* körvonalaztak a népesség száma, a termelés, a természeti erőforrások, a környezetszennyezés, valamint az ezek kölcsönhatásai függvényeiként, s a növekedés időbeni határait, korlátait jósolták meg a Föld véges teherbíró képességének kimondásával. Az általuk kiadott I-IV. ún. jelentés az anyagi (gazdasági, energetikai, élelmezésügyi), a népességszám, a nemzetközi összefogások fontosságát hangsúlyozza, míg a VI. számú már az egyént veszi célba: „A tanulásnak/tudásnak nincsenek határai” címmel fogalmazzák meg elképzeléseiket. Szerintük a társadalmat, *az embert kell alkalmassá tenni* a környezeti problémák érzékelésére és kezelésére, amelynek feltétele olyan emberek nevelése, akik a jövő ér-

dekében tudnak cselekedni, s egymással együttműködnek a hosszabb távú gondolkodás és fennmaradás érdekében. Ezt csak új, tartós értékrendszer, általánosan elfogadott erkölcsi normatívák és konzekvens magatartás útján tartják megoldhatónak. Ezen elvek megvalósulásában *legfőbb gátló tényezőnek tekintik* a nem megfelelő társadalmi viszonyokat, a különböző embercsoportok és eltérő nemzetek között meglévő óriási anyagi egyenlőtlenségeket, nagy embercsoportok (népek) anyagi- és szellemi elmaradott állapotát.

Hasonló tartalmú irodalmi alkotásokat olvashattunk hazánkban is az említett években (ld. Barbara Word-Rene Dubos: Csak egyetlen Föld van – 1975., Fritz Bade: Legyen mindenki jóllakott – 1969., Allen Robert: Hogyan menthetjük meg a Földet? – 1980.)

Az előző írásban jelzett ominózus üzemi katasztrófák, a vizeken előforduló olajszennyeződések, a folyóvizek ipari ill. háztartási eredetű szennyeződései, az egyre növekvő hulladékhegyek, egy-egy nagyobb ipari város környékén megjelenő szmogjelenség stb. végre globális összefogásra sarkallta az emberiséget. E megnövekedett veszélyforrások vetették fel a nagy kérdést: fenntartható-e a fejlődés, ha a szükséges környezeti feltételek ilyen sérülékenyek?

Az ENSZ 1969-ben összehívja a Bioszféra Konferenciát. A talaj használatáról, a hulladékhasznosítási lehetőségeiről érkeztek a résztvevő tagállamok. Maga a főtitkár (U Thant) hívta fel a figyelmet a környezeti válság halaszthatatlan kezelésére. A Stockholmi Környezetvédelmi Világkonferencián hazánk is képviseltette magát, amelyen a nemzetközi szervezetek megalakítására, a környezetvédelmi stratégiák kidolgozására hívták fel az egyes országokat. Húsznál több elvet fogadtak el, amelyek közül néhány fontosabbat említenék:

1. Az embernek joga van a megfelelő minőségű környezethez,
2. A Föld természeti erőforrásait meg kell őrizni a jelen és a jövő nemzedékek számára,
3. Az országok jogosultak saját erőforrásaik kiaknázására, de ezzel nem okozhatnak kárt más országok bioszférájában.

Itt hozták létre az ENSZ Környezetvédelmi programja (UNEP) szervezetét,

amely a környezetvédelmi stratégiák koordinálását, a környezetvédelem világméretű ellenőrzését és e témakörrel kapcsolatos tájékoztatását végzi. Megállapodtak továbbá, hogy *június 5-e a Környezetvédelem Világnapja* legyen. A tengervédelemről, a vadon élő állatok és növények nemzetközi kereskedelméről, a víz- és légszennyezés csökkentésének lehetőségeiről szóló egyezmények születtek e konferenciát követő években. A *zöld mozgalmak* is megélnékültek a konferencia után. Valójában e tanácskozás rázta fel „hivatalosan” a világot, s egy csapásra *központi téma lett a környezetvédelem!* A jelentősebb egyezmények ill. konferenciák listáját mellékelten közöljük a teljesség igénye nélkül.

A *fenntartható fejlődés definícióját* az alábbiak szerint adja meg a „Környezet és Fejlődés Világbizottsága Jelentése” (Brundtland Jelentés, 1987.): „A fejlődés, amely úgy elégíti ki a jelen nemzedék igényeit, hogy az ne akadályozza a jövő nemzedékek képességeit saját igényeik kielégítésében”.

Az Európai Közösség 1992-ben elkészített „Fenntarthatóság felé” c. akcióprogramban olvashatjuk:

„A fenntartható fejlődés eléréséhez az alábbi néhány gyakorlati követelmény szükséges:

– mivel a nyersanyagkészletek végesek, az anyagoknak a feldolgozás, fogyasztás és felhasználás különböző szakaszaiban való áramlását úgy kell irányítani, hogy az elősegítse vagy ösztönözze az optimális újrafelhasználást illetve hasznosítást, elkerülve a pazarlást és megelőzve a természeti erőforráskészlet kimerülését,

- az energia termelését és fogyasztását ésszerűsíteni kell,
- és magának a társadalomnak a fogyasztási és magatartási szokásain is változtatni kell.

Másutt a Programban a fenntartható fejlődés jellemzőit is olvashatjuk:

- fenntartja az élet általános minőségét,
- biztosítja a természeti erőforrások folyamatos lehetőségét,
- elkerüli a tartós környezeti károkat.

Az 1992-es Program (20 évvel a stockholmi után!) a jelen környezeti állapotokra szóló fejezetből idézve saját környezetünkre is érvényes észrevételekként tekinthetők az alábbiak:

A levegő szennyezésében: – a némi eredmény (kén-dioxid, csökkent a szálló por) mellett problémás maradt a szén-dioxid, nitrogén-oxidok és metán üvegházhatású gázok magasabb szintje és a városok levegőminősége.

A vízszennyezésben: – egyes felszíni vízszennyezés pontforrásait sikerült feldehárítani, megszüntetni, de a mezőgazdaságból származó szennyezés növekedése továbbra is fennáll.

A talajromlásban: – a túl intenzív földhasználat, a műtrágyák, a növényvédő- és gyomirtó szerek túlzott használata, a lecsapolások és a területrendezési tevékenységek sok helyen a talaj pusztulását okozzák (szennyeződés, erózió, savasodás).

A természetvédelemben: – a vadon élő madarakra, élőhelyeikre szóló egyezmények ellenére növekednek a kedvezőtlen hatások. A biológiai sokféleség (biodiverzitás) csökkenésének legfőbb oka az inten-

zív mezőgazdaság, sőt az erdőtüzek is egyre gyakoribbá válása.

A városi környezet: – a modernebb kereskedelmi és közlekedési szükségletek és a jó minőségű lakókörnyezeti igény közti ellentét nő: zsúfoltságot, szennyezést, zajt, az utcák, közterületek és az építészeti örökség pusztulását, a közérzet általános romlását okozza.

A hulladékgazdálkodás: – az érvénybe lévő nemzetközi előírások ellenőrzésével van a legnagyobb probléma: a határokon túlra szállított mérgező- és veszélyes hulladékok nagy száma, az újrahasznosítás alacsony foka, a nem szakszerű hulladékkezelés alig módosul.

A programban jelzett környezeti állapotot veszélyeztető várható változások is elgondolkodtathatnak valamennyiünket:

energia: 2010-re 25%-os növekedés várható, ami az EK (Európai Közös-

ség=Eurounió) szén-dioxid kibocsátását 20%-kal növeli,

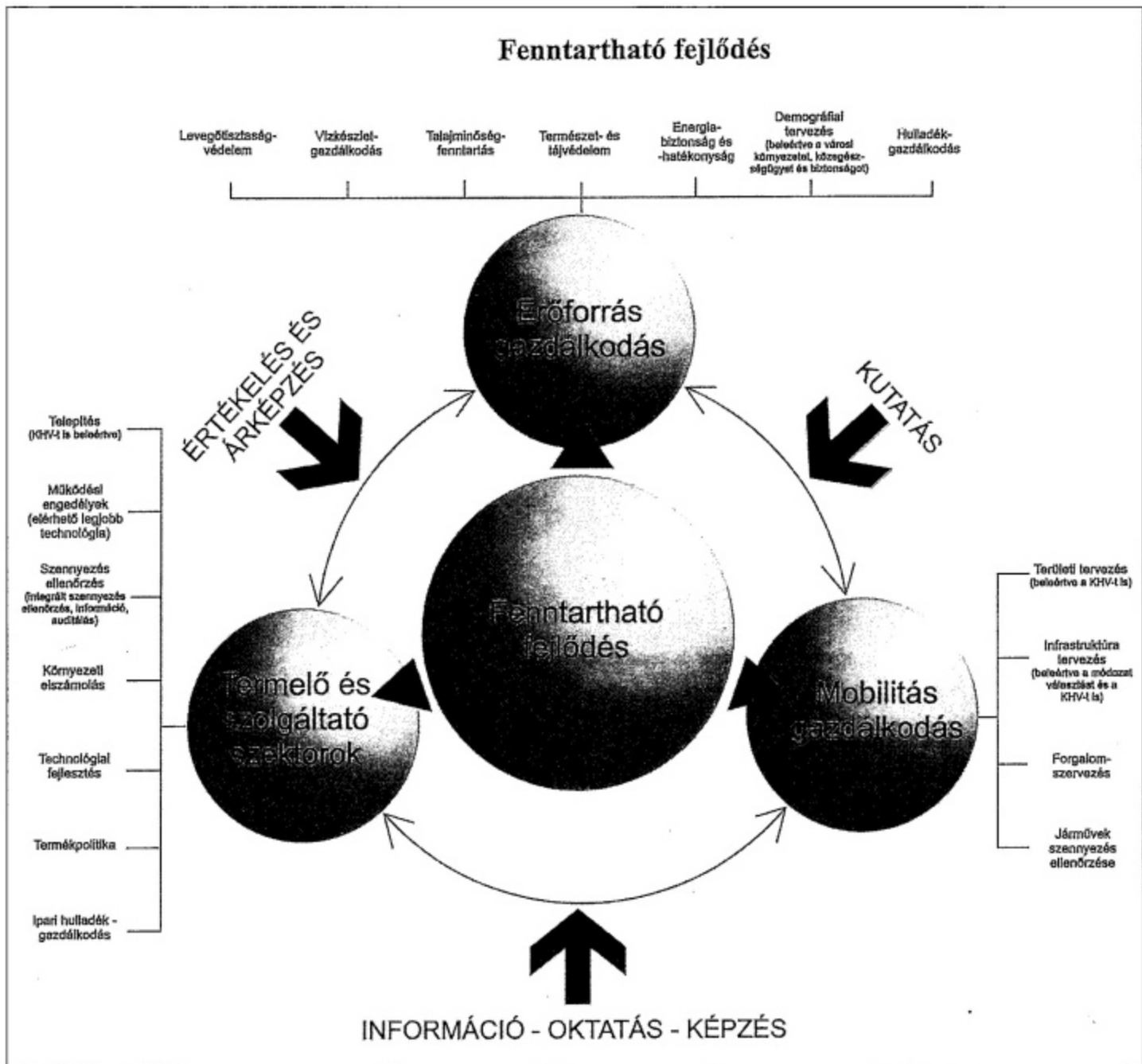
személygépkocsi állomány: 10 év alatt 25%-os növekedésű,

mezőgazdaságban: 63%-os műtrágyahasználat-növekedés 20 év alatt

hulladék terén: 5 év alatt 13%-os települési hulladék növekedés

vízhasználat: 35%-os vízkivételi növekedés az EK-országokban az 1970-85 években.

A problémák és a várható teendők tehát jól diagnosztizáltak. A kormányközi megállapodások jól orientálnak, de önmagukban nem elegendők! Az egyes országok közigazgatási szervei, az állami és magánvállalkozók, a lakosság egyaránt szükséges az érezhető eredmények eléréséhez. A hatóság a jogszabályok megalkotásával, az oktató- és felvilágosító munka segítségével tudatosítja a tennivalókat, amelyek a

régiók, települések, szakmák, ipari tevékenységek, az egyes vállalatok, gazdálkodók, végső soron az egyes állampolgárok szakszerű tevékenysége során valósulhatnak meg, azaz mindannyiunk közös munkájának eredője a fenntartható fejlődés és az azt segítő környezeti állapot megőrzése (ld. A mellékelt ábrát!)

Az állampolgárok növekvő és folyamatos jóléte (életszíntvonalára végső kritériuma

a természeti környezet tűrőképessége. Ha ezzel számolunk és tudatosan alkalmazkodunk is ehhez, szinte lehetetlen végső szintet meghatározni. Ellenkező esetben drasztikus önpusztítást, emberi katasztrófákat érhet meg az emberiség!

Ezért létszükséglet az elemzett feltételrendszer!

Rablógazdálkodás helyett *szakszerű természethasználás* lehet csak az egyetlen alternatíva!

Végezetül a kedves Olvasó szíves figyelmébe ajánlom a száznál is több nemzetközi egyezmény egy saját válogatású kis csokrát!

Dr. Laki Ferenc

EGYEZMÉNYEK VÁLOGATOTT JEGYZÉKE

Tárgyköre/neve	Helye	Nemz. elfogadás	Hatálybalépés	Hazai csatlakozás
<i>Levegő</i>				
Egyezmény a nagy távolságokra jutó, országhatárokon áttérjedő levegőszennyezésről	Genf	1979	1983	1980
Egyezmény az ózonréteg védelméről	Bécs	1985	1988	1988
<i>Vízi környezet</i>				
Egyezmény a tengerek olajszennyezésének megelőzésére	London	1954	1958	–
Egyezmény az országhatárokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról	Helsinki	1992	–	1994
Egyezmény az együttműködésről a Duna védelméről és fenntartható használatáról	Szófia	1994		1994
<i>A természeti környezet védelme</i>				
Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vizes területekről mint vízimadarak élethelyéről	Ramsar	1971	1975	1979
Egyezmény a világ kulturális és természeti öröksége védelméről	Párizs	1972	1975	1985
Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyek védelméről	Bern	1979	1982	1989
Egyezmény a biológiai sokféleségről	Rio de Janeiro	1992	1993	1994
<i>A környezeti állapotot befolyásoló tevékenységek</i>				
Veszélyes áruk közúti szállításáról (EU-megállapodás)	Genf	1957	1968	1979
Egyezmény a bakteriológiai (biológiai) és mérgező fegyverek használatáról, tárolásáról, megsemmisítéséről	London	1972	1975	1972
Egyezmény a veszélyeztetett vadonélő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről				

Washington	1973	1975	1985
Egyezmény a nukleáris balesetekre vonatkozó korai tájékoztatásról			
Bécs	1986	1986	1987
Egyezmény a veszélyes hulladékok határon túra szállításának, elhelyezésének ellenőrzéséről			
Bázel	1989	1992	1990
Energia Charta Egyezmény			
Lisszabon	1994	–	1995

Tisztelt Bajai Honpolgárok, Honpolgárnők!

Széchenyi István Hitel című – a kor meghatározó jelentőségű – írását a „Honunk Szébbkeblű Asszonyinak” ajánlotta. Megszólításunkban ezért is szerepel a Honpolgárnő, aki mindenek háttérben észrevétlenül, de meghatározó módon főszereplő.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Nem csekélyke idő, immáron 13 év után kérjük támogatásukat, vagyis a lap, a Bajai Honpolgár előfizetését. Természetesen számítva a Honpolgárnők csöndes támogatására is.

Úgy véljük, az eltelt idő távlatából, hogy lapunk mindenki számára üdítő olvasmánnyá vált, de a további megjelenéséhez már kevés a szerzők és szerkesztők önzetlen munkája, az Önök támogatása is szükséges. Kényszerűségből kellett lapunk árát 100 forintról 200 forintra emelni. Mégis, talán mi vagyunk a „legolcsób-

ak”, a mában értékeket közvetíteni tudó lap szűkebb pátriánkban, Észak-Bácskában.

Kérjük, előfizetésével támogassa a Bajai Honpolgár következő évi megjelenését. Hiszen a római jog finom meghatározásával élve ez az előszereteti érték.

A Bajai Honpolgár előfizetési díja 2003-ra:

helyben: 2.400 Ft
vidéken: 3.200 Ft
külföldön: 6.500 Ft

A lap a mellékelt csekken fizethető.

Várjuk megtisztelő megrendelésüket.

Köszönettel és tisztelettel

*a Bajai Honpolgár Alapítvány
Kuratóriuma és szerkesztőbizottsága*

A MENNYBEN ÉS
A FÖLDÖN IS
A HONPOLGÁRT
OLVASSÁK.

ÉS ÖN?

Nemes Farkas Zsuzsa grafikája

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy

KISS MÁRIA

az Újvárosi ÁMK munkatársa,
a Bajai Honpolgár Alapítvány
Kuratóriumának tagja

*2002. november 15-én, Egerben
váratlanul elhunyt.*

Földi maradványait
szülőfalujában, Szeremlén
helyezték örök nyugalomra.

*Bajai Honpolgár Alapítvány
Kuratóriuma és szerkesztőbizottsága*

A Bajai Honpolgár Alapítvány 2002. évi támogatói

Baja Város Önkormányzata Baja Széll Péter polgármester	MOGYI Kft. Csávoly Kenyeres Zoltán igazgató
Arculat Nyomda Kft. Baja Csuvár Zoltán igazgató	AXIÁL Kft. Baja Harsányi Zsoltné szoc. igazgató
HTTR KFT Szentendre Járai Zoltán és Takaró Péter	Bányai Júlia Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskola Baja Farkas Attila igazgató
Alsó-Duna-Völgyi Vízügyi Igazgatóság Baja Dr. Halász Rudolf igazgató	„MÁS BAJA” KFT Baja Ujvári Sándor ügyvezető
Bajai Városi Kórház Baja Dr. Poór László igazgató	CIB BANK RT Baja Györök Zoltán fiókgazgató
Sümegei Borászat Keller Kft. Baja Dr. Sümegei József igazgató	EMEL KFT Baja Mezei Lajos igazgató

Önzetlen segítségüket köszönjük!

Lapunk az alábbi helyeken kapható

DELTA MARKT Szabadság u. 44.	PONGÓ FOTÓ Táncsics M. u. 5.
CSERBA OPTIKA Batthyány u. 18.	PAPÍRBOLT Szentháromság tér 11.
KÓRHÁZI BÜFÉ Rókus u.	PETROVÁ CZ ABC Vöröskereszt tér 1.
NEMZETI KÖNYVESBOLT Jelky A. tér 6.	ÁFÉSZ ABC Szabadság u. 112.
ÖNÉRT MARKT Bezerédj u. 9-13	SPAR SZUPERMARKET Piac mellett
SIRÁLY ABC Sirály u. 4.	SPAR SZUPERMARKET Jelky A. tér
NACSA ABC Szt. László u. 20.	SZÍNVONAL GALÉRIA Munkácsy M. u. 8.
ADY ENDRE KÖNYVTÁR Munkácsy M. u. 9.	NAGY ISTVÁN KÉPTÁR Arany J. u. 1.
CERKA ÍRÓSZER Oroszlán u. 4.	TÜRR ISTVÁN MÚZEUM KIÁLLÍTÁSI TERME Roosevelt tér
HÍRSAROK KFT Táncsics M. u. 2. (Bácska Áruház előtti újságos)	JELKY ANDRÁS KÖNYV- ÉS ZENESZALON – Déri stny. 5.

BAJAI HONPOLGÁR

Városi és Környezetvédelmi Lap
2002. december 11. 11. oldal 11. oldal

Várostörténeti és Környezetvédelmi Lap

Megjelenik minden hónap
első napján ISBN 1416-4469
<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgr/mutato.htm>

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős vezető:
Bánáti Tibor

Tagjai:
Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sárosy Józsefné, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:
Bálint Attila

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**